

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М. П. ДРАГОМАНОВА**

ХАРЧЕНКО Юлія Володимирівна

УДК 1:316.32]:321(043.3)

ФЕНОМЕН ПОЛІТИЧНОГО В БУТТІ ГЛОБАЛІЗОВАНОГО СОЦІУМУ

09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора філософських наук

Київ – 2016

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі філософії Національного авіаційного університету, Міністерство освіти і науки України.

Науковий консультант – доктор філософських наук, професор
Дротянко Любов Григорівна,
Національний авіаційний університет,
завідувач кафедри філософії.

Офіційні опоненти: доктор філософських наук, доцент
Добродум Ольга Вікторівна,
Київський національний університет
культури і мистецтв,
професор кафедри філософії;

доктор філософських наук
Отрешко Володимир Сергійович,
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова,
доцент кафедри соціальної філософії
та філософії освіти;

доктор філософських наук, професор
Попович Микола Дмитрович,
Подільський державний
аграрно-технічний університет,
завідувач кафедри історії, філософії та права.

Захист відбудеться 28 квітня 2016 р. о 12⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.053.16 у Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розісланий 25 березня 2016 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

О. П. Кивлюк

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Сучасні соціально-філософські студії репрезентують значну кількість підходів до аналізу політичних процесів і явищ. Необхідність цих досліджень зумовлена перш за все їхньою винятковою актуальністю та значущістю. Причиною такої уваги є неоднозначність і гострота низки політичних подій початку ХХІ століття, пов'язаних із постійною перебудовою геополітичного простору: переоцінкою балансу сил та зміною правил політичної гри внаслідок латентної політики ключових політичних гравців; невпинною міграцією великих та малих етнічних груп і спільнот та поступовою втратою ними «почуття батьківщини», родинних цінностей і власних культурних традицій; нівелюванням індивідуальної історичної пам'яті того чи іншого народу. В цьому контексті природним і актуальним постає питання: якими ж будуть наслідки такої політики й яким виглядатиме глобалізований світ у недалекому майбутньому?

Сучасний геополітичний праксис відтворює процес розгортання глобалізаційних факторів, що так чи інакше впливають на розвиток соціального світу. Вибір якогось одного з багатьох векторів глобалізації свідчатиме про неналежну якість світового політикуму. Політика домінування, експансії, примусу, а також стиль політичної поведінки, в основі якого лежить цинічний розрахунок та бажання отримати матеріальні вигоди, не в змозі забезпечити стійкий порядок чи сформуванню повністю збалансовану політичну систему. Така модель управління зрештою призведе до самознищення, вона колапсує зсередини. Сьогодні можна спостерігати ентропійні тенденції на глобальному політичному тлі, які зумовлюють постійні флуктуації. Зрештою, вони можуть порушити цілісність світового політикуму. Це змушує шукати відповіді на питання: що допомагає політичним процесам, явищам якийсь час функціонувати в просторово-часовому політичному континуумі, що призводить до їхнього руйнування, самознищення?

Якщо спробувати пояснити механізм конструювання сучасної світової політики, аналізуючи лише локальні політичні події чи поодинокі факти, то політичне знання буде неповним і з часом стане неактуальним, бо зміни, що відбуваються в повсякденному житті, та корективи, які вносить випадок, є фундаментальними (наприклад, шляхом соціологічного або політологічного аналізу можна здійснити лише тимчасовий прогноз). Саме шляхом соціально-філософської рецепції різних вимірів «соціального» та концептуалізації феномену політичного можна ефективно пояснити причини цих змін і зрозуміти механізм управління процесами й явищами на різних системних рівнях.

Усі вищезазначені аргументи вказують на те, що політична реальність є однією з найбільш мінливих і виразних, а буття глобалізованого соціуму, у свою чергу, постає багатовимірним і аморфним. До того ж вони так чи інакше впливають один на одного. Незважаючи на широке представлення в іноземних та вітчизняних роботах, присвячених різним аспектам політики та її впливу на життя соціуму, проблема політичного містить багато невирішених питань і,

найголовніше, невирішеними залишаються сутнісні, концептуальні проблеми щодо неї, оскільки існує багато розбіжностей у сучасних позиціях і підходах. Це актуалізує необхідність концептуалізації феномену політичного шляхом виокремлення його більш-менш завершеного образу як особливого виміру соціального буття.

Ступінь наукового опрацювання проблеми. Теоретичним підґрунтям дослідження феномену політичного стали вітчизняні та зарубіжні дослідження і публікації, які показали, що термін «політика» в стародавні часи трактувався як мистецтво управління. Арістотель, Геракліт, Демокріт, Платон розглядали його як процес встановлення в державі-полісі космічного порядку, гармонії, справедливості на основі пропорційного розподілу благ між індивідами. В епоху Середньовіччя та в періоди Нового і Новітнього часів термін «політика» приковує увагу таких видатних мислителів-класиків, як св. Августин, Фома Аквінський, Дж. Віко, Т. Гоббс, Г. Гроцій, Р. Декарт, Дж. Локк, М. Лютер, Н. Макіавеллі, М. Монтень, Ж.-Ж. Руссо, Аль-Фарабі. У свою чергу, Г. Гегель та І. Кант сприяли формуванню концепції громадянського суспільства у його взаємозв'язку з державою та правом. Ідеї вищевказаних філософів знайшли подальший розвиток у працях К.-О. Апеля, Х. Арндт, Р. Арона, Ж. Балансьє, М. Вебера, Е. Дюркгейма, О. Конта, К. Маркса, Г. Спенсера, К. Поппера, П. Фейєрабенда. Феномен політичного розглядався останніми в контексті теорії політичного розвитку на перетині інтересів соціальної філософії, політичної філософії, економічних студій, політології та соціології.

Волюнтаризм Ф. Ніцше та А. Шопенгауера репрезентує «політичне» як особливий світ буття, де почергово проявляються у владних відносинах «діонісійський» та «аполонівський» початки. А. Камю, Ж.-П. Сартр, М. Хайдеггер зосереджувалися на екзистенційних мотивах «політичного». Представники філософського психоаналізу В. Вундт, Дж. Гібсон, Г. Лебон, Г. Маркузе, З. Фрейд, Е. Фром, К.-Г. Юнг розуміли буття політичного в якості особливого психофізичного світу. К. Шміт та Л. Штраус обґрунтували сутність взаємозв'язку феномену політичного та політичної влади шляхом аналізу концепту насилля.

Р. Барт, М. Бланшо, Ж. Бодріяр, Ж. Дерріда, П. Рікьор, М. Фуко висунули тезу про те, що «політичне» проявляється в граматичних структурах мови та в «свавільному буянні знаку». Ж. Бодріяр розглядав глобальну політику як «фатальну стратегію». М. Бахтін увів термін «ідеологічна культура» при аналізі офіційної мови влади. Дж. Агамбен, Е. Лаклау, К. Лефор, Ж.-Л. Нансі розуміли «політичне» як явище, що охоплює в тому числі метафізичні та релігійні сфери.

Дж. Ваттімо, В. Вельш, Е. Гідденс, У. Еко, Ю. Крістева, Ч. Тейлор, Ю. Хабермас аналізують політичну практику в контексті діалогу або полілогу між культурами. Х. Хофмайстер увів термін «безсилля політики» й здійснив його кореляцію з термінами «війна», «політика», «державна». На трансформацію феномену політичного в контексті становлення постмодерної культури вказували П. Козловські, Ж.-Ф. Ліотар, Р. Рорті, К. Харт. Такі філософи, політологи, соціологи, економісти, культурологи, як Е. Арато, А. Бадью, З. Бауман,

С. Бенхабіб, П. Бергер, Ж. Бра, І. Валлерстайн, Т. Даїмі, Дж. Коен, Д. Ліллекер, С. Ліпсет, М. Леонард, Ф. Лука, Т. Лукман, Н. Луман, Г. Маклюен, Д. Мартен, Ж.-Л. Мецжер, Т. Парсонс, Ж. Рансьєр, Д. Ролз, Дж. Стігліц, Р. Форст, К. Фрімен акцентують увагу на формуванні глобальної економічної політики. У. Бек виявив амбівалентний характер «влади» і «контрвлади». Е. Девіс, М. Дері, П. Діксон, М. Кастельс, У. Кен, К. Хейлз пояснювали феномен політики Інтернету в контексті моделювання віртуального онтосу. Г. Кельзен обґрунтував явище правової політики. В. Парсонс, М. Стівенс, Г. Штрамайєр звернули увагу на феномен публічної політики як сфери журналістики. З. Бжезінський, П. Кругман, А. Тоффлер, Ф. Фукуяма, С. Хантінгтон виокремлюють різні моделі майбутнього політичного устрою і розуміють політичну реальність як кризову й трансгресивну.

Серед вітчизняних філософів таких феноменів, як політичний світ, буття соціуму, реальність тією чи іншою мірою торкалися В. Андрущенко, Е. Герасимова, О. Добродум, В. Кізіма, С. Крилова, С. Кримський, С. Куцепал, М. Михальченко, В. Муляр, В. Отрешко, Ю. Павленко, М. Попович, Т. Розова, О. Тополь, Д. Шевчук. Політичні процеси в контексті становлення постмодерної доби розглядали Л. Дротянко, В. Лях, В. Онопрієнко, М. Тур. В. Буряк прослідкував динаміку розвитку політичної культури в епоху глобалізації. В. Гурбич, І. Пасько визначили онтологічні засади феномену політичного й застосували термін «політичне» при аналізі культурних архетипів, що лежать в основі сучасного міфу.

Феномен політичного як об'єкт політико-філософської рефлексії аналізують також сучасні російські філософи О. Михайловський, І. Назаров, В. Нікітаєв, О. Панарін, Н. Полякова, В. Толстих, А. Уткін, В. Цаплін та інші. Соціолог В. Шейнов прослідкував взаємозв'язок категорій лідерства, впливу, влади.

В працях І. Добронравової, О. Князевої, Н. Кочубей, С. Курдюмова, І. Пригожина, І. Рамоне, І. Стенгерс, В. Стьопіна політичні практики представлені як складні динамічні системи. Серед інших джерел, в яких соціальний онтос (а також і політичний онтос) представлений як система, якою управляють, можна назвати праці Н. Вінера, Р. Джонсона, Ф. Каста, Д. Розенцвейга, Ф. Тьонніса, а також публікації П. Шамбадаля, Є. Шмідта, Й. Шумпетера. Вони показали процес конструювання реальності через взаємозв'язок ентропії й теорії інформації.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана в межах держбюджетних тем кафедри філософії Національного авіаційного університету «Гармонізація науки та вищої освіти в умовах інформаційного суспільства» (№ 55–ф9/к97), «Антропологічний та соціокультурний виміри глобалізованого світу» (№ 32/12.01.10), «Інформаційне суспільство: його проблеми та перспективи у XXI столітті» (№ 34/12.01.10).

Тема дисертації затверджена на засіданні Вченої ради Національного авіаційного університету, протокол № 6 від 21 червня 2011 р.

Мета дослідження. Метою дисертаційного дослідження є концептуалізація феномену політичного в бутті глобалізованого соціуму та виявлення його

сутнісних і функціональних характеристик на підставі здійснення соціально-філософського аналізу. Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити наступні **завдання**:

- уточнити зміст термінів «політичний онтос», «політична реальність», «політичне»;
- здійснити кореляцію термінів «політичний онтос», «політична реальність», «політичне» зі змістом терміну «глобалізований соціум»;
- визначити соціокультурні детермінанти політичного буття суспільства;
- окреслити методологічну базу дослідження феномену політичного у бутті глобалізованого соціуму;
- виявити принципи функціонування політичного в соціальних практиках;
- показати характер політичних маніпуляцій у процесі управління соціальними практиками;
- визначити місце влади, контролю і примусової сили як ознак політичного в бутті соціального;
- встановити співвідношення раціонального та ірраціонального компонентів у системі політичних практик;
- визначити особливості взаємовпливу політичної свідомості та політичної діяльності;
- встановити місце політичних відносин у структурі політичного;
- виявити специфіку політичного у добу Постмодерну;
- обґрунтувати нелінійність проявів глобалізації у політичному онтосі;
- виявити основні характеристики просторової симетрії політичного в умовах глобалізації соціуму;
- визначити роль комунікацій у політичних практиках;
- встановити місце політичних комунікацій в архітектоніці політичної сфери;
- виявити тенденції політичних комунікацій у бутті глобалізованого світу.

Об'єкт дослідження: феномен політичного в бутті соціального.

Предмет дослідження: феномен політичного в бутті глобалізованого соціуму.

Методологічна база дослідження зумовлена особливостями його предмета, який вимагає застосування культурно-історичного та соціокультурного методологічних підходів, яким підпорядковані методи: історичний, компаративний, герменевтичний, феноменологічний, синергетичний та інші, а також принципи системності, відповідності, доповняльності. Вони дозволили розглянути політичну реальність як складну, динамічну, змінну, флуктуативну систему. Культурно-історичний та соціокультурний методологічні підходи сприяли: виявленню системних характеристик феномену політичного; виокремленню його структурних компонентів; встановленню місця і ролі політичної свідомості в бутті соціального. Шляхом реконструкції політичного як суспільного феномену в різних історико-філософських традиціях та зіставлення його характеристик на різних культурно-цивілізаційних етапах формування

окреслено його зовнішню та внутрішню архітектуру. Реалізація загально-філософських методів соціально-філософського дослідження передбачила при вирішенні більш конкретних завдань застосування наступних загальнонаукових методів – абстрагування, аналізу, синтезу, індукції, дедукції та інших. Особливості методологічного аналізу виокремлених завдань сформували логіку дослідження та аналіз політичних явищ і процесів глобалізації.

Наукова новизна дисертаційного дослідження полягає в тому, що в ньому вперше у вітчизняній соціально-філософській думці на підставі застосування культурно-історичного та соціокультурного підходів здійснено концептуалізацію феномену політичного в бутті глобалізованого соціуму, внаслідок чого виявлено сутнісні взаємозв'язки та взаємовпливи між різнорідними елементами політичного як такого: політичною свідомістю, політичними практиками, політичною діяльністю, політичною комунікацією, політичним управлінням, політичною владою. Наукову новизну конкретизовано в таких теоретичних положеннях, що виносяться на захист:

Вперше:

– встановлено місце політичних відносин у структурі політичного, які представлені як різноманітні типи політичної взаємодії між окремими людьми або групами людей, що встановлюються в процесі їхньої спільної практичної та духовної діяльності в політиці. Політичні відносини є формою вияву стійких, нестійких, тимчасових, короткотривалих, довготривалих зв'язків у структурі політичного, які визначаються політичними цілями, мотивами й потребами, можуть виявлятися у владних структурах симетрично й несиметрично – горизонтально й вертикально, отже, основою політичних відносин є взаємозв'язки, які забезпечують цілісність політичного;

– визначено, що в добу Постмодерну відбувається трансформація класичних канонів політики. Вона полягає в тому, що в бутті соціального формується площина «віртуальної політики», яка ефективно функціонує на тлі віртуального політичного онтоосу лише в «декоративному вигляді» й конструюється з метою симуляції тотальної політичної комунікації. Отже, у такий спосіб політичне демонструє дифузність через кластерний характер існуючих у межах його компетенції політичних реальностей, тому кожна політична практика існує в ньому як топологічний конструкт;

– обґрунтовано, що нелінійність проявів глобалізації у політичному онтоосі викликана ситуацією непрогнозованості і нестабільності, а біфуркаційний характер змін значною мірою породжений інтенсивним утручанням політики в усі сфери суспільного буття. Тобто політичний світ розглядається як динамічна система, яка містить множину інших динамічних систем із великою кількістю параметричних характеристик. Найменша зміна параметрів динамічної політичної системи змінює якість її поведінки й породжує біфуркації. Вплив глобалізаційних чинників на політичний онтос виражається у розбитті фазового політичного простору на траєкторії, що й породжує нелінійність;

– виявлено, що просторовою симетрією політичного є властивість суб'єктів та об'єктів політики зберігати свої ознаки при численних трансформаціях

політичних систем: як геометричне поняття симетрія означає «співмірність», а відсутність симетрії є асиметрією, тобто «неспівмірністю». Внаслідок впливу глобалізації біфуркаційні процеси перетворюють більшість політичних систем на асиметричні, «неспівмірні» у політичному, економічному, технологічному, культурному відношеннях, утворюючи своєрідний новий вид симетрії і породжуючи ентропійні тенденції, що спричиняють суттєву реконструкцію політичного простору;

– визначено роль комунікацій у політичних практиках. Встановлено, що політична комунікація є: 1) способом прокладання шляхів для вироблення нових політичних відносин; 2) умовою для співіснування політичних комунікаторів та встановлення зв'язків між ними; 3) засобом передачі політичної інформації; 4) специфічною формою взаємодії суб'єктів політики в процесі їхньої пізнавальної й трудової діяльності, яка здійснюється переважно за допомогою політичної мови; 5) процесом, що структурує політичну діяльність, надає їй нового значення, формує громадську думку й політичну соціалізацію громадян з урахуванням їхніх потреб та інтересів;

– визначено тенденції політичних комунікацій у глобалізованому світі та встановлено, що глобалізація є і технологією, і природним процесом. В обох випадках вона породжує всеохопну невизначеність, спричиняє турбулентність у політичному соціумі, кардинально трансформує його базові принципи. За таких умов будь-які події виступають точками біфуркації, які породжують незворотні перетворення на всіх рівнях політичних інтеракцій, модифікуючи матрицю політичних комунікацій. Тому конструктивні політичні інтеракції сприяють збалансуванню й стабілізації політичних відносин, налагодженню політичної комунікації як полілогу, а неконструктивні – спричиняють розходження в оцінках і судженнях, породжують політичні та військові конфлікти.

Уточнено:

– зміст термінів «політичний онтос», «політична реальність», «політичне». Показано, що *політичний онтос* є політичним суцям, багатовимірним континуумом, архітектоніка якого формується шляхом конструктивного поєднання та взаємодії численних політичних практик; *політична реальність* є складовою частиною «буття політики», сукупністю об'єктивно існуючих надіндивідуальних умов політичного життя, яка має подвійну визначеність, оскільки представлена в якості особливих «вимірів», що взаємодіють – об'єктивного та суб'єктивного; *політичне* – це всезагальний принцип управління політичними процесами, який поєднує надіндивідуальне суб'єктивне, індивідуальне суб'єктивне та об'єктивне в політиці;

– зміст терміну «глобалізований соціум» корелює з їхніми змістами й у знятому вигляді репрезентує і політичне як таке, і політичну реальність. Показано, що у частині функціонування міжнародної політики, яка здійснюється у всепланетарному масштабі, глобалізований соціум формує єдиний центр політичної влади з універсальними комунікаційними структурами, репрезентує плюралізм позицій щодо варіацій цивілізаційного розвитку та виявляє контрастність з огляду на конкуренцію різних способів життя і культурно-

політичних традицій. Він відтворює процеси інтеграції, уніфікації культурних цінностей, стандартизації законодавчих положень та умов праці, міграції людей і капіталів, а також протилежні локально-цивілізаційні тенденції у тих життєвих середовищах, що реагують на глобалізаційні впливи неоднаково й не завжди кореспондують із ними ефективно;

– положення, що соціокультурними детермінантами політичного буття суспільства є комплекси морально-етичних імперативів, установок і поведінкових програм, що впливають на психічні структури. Вони визначають позиції різних соціальних верств або окремих громадян при взаємодії з політичними практиками, репрезентують різні моделі політичної культури, моделюють ядро політичних ідеологій, а також універсальні законодавчі та нормативні кодекси. На їхній базі формуються політичні інститути, владні й правоохоронні структури, що сприяють збереженню стабільності цілісної політичної системи;

– наслідки трансформації механізмів політичного управління. Показано, що останні призводять до фундаментального переформатування соціальних практик, переоснащення соціальних інститутів, організацій і установ, внаслідок чого відбувається коригування ключових структурних компонентів політичного – політичної влади, політичних відносин, політичної діяльності, політичної свідомості. Як наслідок ці трансформації конструктивно чи деструктивно впливають на цілісну систему суспільних відносин.

Набули подальшого розвитку:

– окреслення методологічної бази дослідження феномену політичного у бутті глобалізованого соціуму. На підставі застосування культурно-історичного та соціокультурного методологічних підходів виявлено структуру політичного. Доведено, що, як один із вимірів соціального, політичне містить множину політичних онтосів та виробляє комплекс регулятивів для збалансування політичного соціуму за умови виникнення у ньому аберацій. Останні, в свою чергу, зумовлюють трансформації політичних практик, визначають динаміку політичних процесів, коригують вектори геополітики;

– теоретичне положення, що ознаками маніпулятивності в політичній сфері є: дії на психіку людей, які дають змогу латентно управляти поведінкою широких мас; застосування технік інжектування цілей, бажань, намірів, установок у їхню свідомість з метою набуття, використання й утримання політичної влади. Отже, політична маніпуляція є своєрідною формою гри, де кожен гравець демонструє майстерність у здійсненні маніпулятивних акцій і ставить за мету виявлення слабкостей у політичних опонентів;

– теорія влади як примусової сили. Як джерело впливу на об'єкти з метою їхньої організації, реорганізації та впорядкування влада здійснює контроль, виробляє інструменти управління та забезпечує налагодження політичної комунікації з усіма суб'єктами політики, а також координує створення оптимальної керованої політичної системи. Тобто, як примусова сила вона є, з одного боку, фізичною, векторною величиною, що характеризує ступінь взаємодії суб'єктів та об'єктів політики, а з іншого боку, вона актуалізує роль суб'єкта політики як відправника силового процесу. У такий спосіб усі складові

державної системи як атрибути політичного певною мірою здійснюють контроль, але не всі мають примусову силу;

– положення, що раціональний та ірраціональний компоненти співвідносяться у системі політичних практик на рівні психічних структур, які по-різному впливають на зміст політичної влади, політичної діяльності, політичних відносин. *Раціональне* зберігає структуру політичного стійкою й збалансованою, демонструє чітку організацію політичних процесів, логічність і послідовність політичних подій. *Ірраціональне*, навпаки, заперечує будь-яку логіку, виявляється в політиці спонтанно й, висуваючи на перший план почуття, інстинкт, інтуїцію, споглядання, осяяння, віру, спричиняє біфуркаційні процеси. Отже, суб'єкти політики можуть діяти як раціонально, так й ірраціонально;

– ідея, що причиною амбівалентності політичної свідомості та політичної діяльності є дистанція між матеріальною і духовною площинами політики. Показано, що контроверсивність політичної свідомості полягає в тому, що вона, з огляду на інтереси та види діяльності людей, є одночасно й суб'єктивною формою відображення об'єктивної політичної реальності, й джерелом накопичення політичних знань з метою їхньої ретрансляції. Політична діяльність як невід'ємна складова людської діяльності, в якій поєднуються раціональні та ірраціональні чинники, залежить від характеру політичних відносин, міри їхньої стійкості, а також від політичних інтенцій суб'єктів політики. Вона спрямована на реалізацію політичних інтересів, утримання влади, задоволення безпосередніх потреб людини й виступає публічною діяльністю;

– концепція, згідно з якою політична сфера є галуззю суспільного життя, складним утворенням із комплексом взаємозв'язків. Обґрунтовується, що як будь-яка система, вона виступає цілісністю, яка має складну структуру. Структурними компонентами політичної сфери виступають політичні відносини конкретного суспільства, політична діяльність його суб'єктів, взаємовідносини великих і малих груп, соціальних верств. Вона є відносно автономною стосовно інших сфер суспільного життя, а також функціональною в плані саморегуляції й самоконтролю. Політична сфера виступає також віртуальним інформаційним простором, в якому шляхом впровадження кібертехнологій відбувається кодування, декодування інформації та її трансляція за допомогою технічних засобів.

Теоретичне та практичне значення одержаних результатів дисертаційного дослідження полягає в можливості застосування нового підходу при трактовці цілісного образу феномену політичного на основі його концептуалізації. Завдяки вирішенню поставлених завдань розроблена нова концепція у сучасній соціальній філософії та оновлено понятійно-категоріальний апарат. Результати, отримані в процесі концептуалізації феномену політичного як особливого виміру соціальної реальності, можуть бути використані при написанні підручників та навчальних посібників із соціальної філософії, філософії історії, філософії політики, філософської антропології, політичних комунікацій тощо.

Особистий внесок здобувача полягає в комплексному дослідженні феномену політичного. Дисертація є кваліфікаційною науковою роботою, що містить одержані особисто автором результати. Публікації за темою дисертації виконані автором самостійно.

Кандидатська дисертація на тему «Політична риторика в діалозі «Схід-Захід»: соціально-філософський аналіз» (спеціальність 09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії) була захищена у 2008 році, її матеріали в тексті докторської дисертації не використовувались.

Апробація результатів дисертації. Дисертаційне дослідження обговорювалось і було рекомендоване до захисту на засіданні кафедри філософії Гуманітарного інституту Національного авіаційного університету. Основні положення дослідження були оприлюднені на міжнародних, всеукраїнських та регіональних конференціях, зокрема: Науково-теоретична конференція «Гармонізація науки і вищої освіти в інформаційному суспільстві» (м. Київ, 2009 р., 2010 р., 2011 р.); «Людиновимірний характер творчості Лесі Українки (до 140-річчя від дня народження Лесі Українки)» (м. Київ, 2011 р.); Міжнародна науково-теоретична конференція «Антропологічні та соціокультурні виміри глобалізованого світу» (м. Київ, 2012 р.); I Всеукраїнська науково-практична конференція «Придніпровські соціально-гуманітарні читання» (м. Бердянськ, 2012 р.); I Всеукраїнська науково-практична конференція «Придніпровські соціально-гуманітарні читання» (м. Кіровоград, 2012 р.); II Всеукраїнська наукова конференція «Сучасні соціально-гуманітарні дискурси» (м. Дніпропетровськ, 2012); Международная научно-практическая конференция «Диалог религий и наций в мировом сообществе: Итоги, уроки, перспективы» (г. Пенза, 2013 г.); Международная научно-практическая конференция «Вопросы общественных наук: социология, политология, философия, история»: (г. Новосибирск, 2013 г.); II Всеукраїнська науково-практична конференція з міжнародною участю «Придніпровські соціально-гуманітарні читання» (м. Дніпропетровськ, 2013); II Всеукраїнська науково-практична конференція з міжнародною участю «Науковий діалог «Схід-Захід»» (м. Бахчисарай, 2013); XIV Міжнародна науково-практична конференція «Людина, Культура, Техніка в Новому Тисячолітті» (м. Харків, 2014 р.); Придніпровські соціально-гуманітарні читання: Матеріали Кіровоградської сесії III Всеукраїнської науково-практичної конференції (з міжнародною участю) (м. Кіровоград, 2014 р.); III Международная научно-практическая конференция: «Отечественная наука в эпоху изменений: постулаты прошлого и теории нового времени» (г. Екатеринбург, 2014 г.); IV Международная научно-практическая конференция: ««Современные научные исследования: инновации и опыт»» (г. Екатеринбург, 2014 г.); VII Международная научно-практическая конференция: «Современные концепции научных исследований» (г. Москва, 2014 г.); Сучасні соціально-гуманітарні дискурси: V Всеукраїнська наукова конференція (м. Дніпропетровськ, 2015 р.).

Публікації. Основні наукові результати дисертаційної роботи опубліковані в одноосібній монографії «Політичне в соціокультурній динаміці» обсягом 20,0 друк.

арк.; у 34 авторських публікаціях, серед яких 7 статей – у іноземних наукових виданнях; 17 статей – у вітчизняних фахових виданнях; 10 тез доповідей – у матеріалах наукових конференцій.

Структура й обсяг дисертації зумовлені основною метою та завданнями дослідження. Дисертаційна робота складається зі вступу, п'яти розділів, що, у свою чергу, поділяються на підрозділи, висновків та списку використаних джерел. Основний зміст роботи викладений на 420 сторінках, список використаних джерел містить 383 найменування на 36 сторінках. Загальний обсяг дисертації складає 456 сторінок друкованого тексту.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, визначено ступінь її наукового опрацювання, сформульовано мету й основні завдання, об'єкт і предмет, окреслено методологічні засади й принципи дослідження, визначено наукову новизну, теоретичне і практичне значення отриманих результатів, наводиться інформація про особистий внесок здобувача, апробацію результатів дисертаційного дослідження, наукові публікації автора, що відображають основні результати дисертації, структуру роботи.

Перший розділ «Теоретико-методологічні засади дослідження феномену політичного в бутті глобалізованого соціуму» присвячено філософській рецепції феномену політичного, його концептуалізації, виявленню його культурно-цивілізаційних витоків та соціокультурних основ, а також визначенню основних понять та методології дослідження.

У **підрозділі 1.1. «Культурно-цивілізаційні джерела зародження феномену політичного»** обґрунтовано, що поява політики в історичному просторі і часі є природним фактором. Показано, що в політичній сфері відбувалася трансформація механізмів управління щойно змінювалася та чи інша форма державного устрою. Отже, політичне від самого початку репрезентує творчу здатність людини як інтелектуальної істоти (або спільноти людей) виробляти нові блага, відповідно до індивідуальних та надіндивідуальних потреб, перманентно вдосконалювати суспільний лад. З цієї причини виокремлюються ключові структурні компоненти політичного – політична влада, політичні відносини, політична діяльність, що визначають якість політичної свідомості й дають змогу ефективно управляти політичним процесом, а також регулювати людську поведінку.

Акцентується увага на тому, що вже в давнину людина намагалася управляти речами. Вона висувала припущення про божественне походження влади. Поступово відбувався розподіл людей на сім'ї, племена, клани, етноси тощо й встановлювалися закони, норми та правила поведінки. Проте людська свідомість практично не виробила імунітету проти тиску та маніпуляції. Це дозволяло тогочасним правителям майстерно впливати на настрої широких мас, тлумачити природні явища та події у вигідний для політичної влади спосіб. Дослідження показало, що ставлення людей одне до одного від самого початку

відзначалося несиметричністю. Дехто більшою мірою демонструє «волю до влади», бажання маніпулювати іншими, підкорювати, приборкувати.

В індійській та китайській політичних практиках жорстка кастовість мала на меті врегулювання суспільних відносин, встановлення універсальних моральних законів і норм. В античній культурі політичні традиції й цінності сформувалися на ґрунті перших полісів. Цей досвід ліг в основу державотворення європейських та інших країн. Платонівська концепція ідеального суспільства, в якій поліфонічно переплітаються культурний, естетичний, духовний, політичний, повсякденний початки, стала праобразом майбутньої конструктивної політики. Антична політична культура відтворила образ людини як «політичної істоти». У Середні віки владу розуміли двояко: абсолютна влада належала Богу, а земна – Церкві. У Новий час фундаментом політики як професійної сфери діяльності стали нові раціоналістичні підходи та методи наукового пізнання, що дали змогу виробляти легітимні закони та законодавчі акти. Відбувається диференціація політичних відносин, з'являються нові терміни – «державний діяч», «сенатор», «депутат», «дипломат», «мер», «уряд» тощо. Кінець XIX століття – початок і середина XX століття не лише продемонстрували зародження і крах політичних ідеологій, але й ознаменувалися відкриттям квантової теорії, що кардинально змінила як наукову картину світу, так і геополітику як таку. Обґрунтовується ідея «політичного мультиверсуму», що базується на принципах рівноправного співіснування учасників політичного процесу, які виробляють індивідуальні мікрокосми.

У підрозділі 1.2. «Соціокультурні детермінанти політичного буття суспільства» показано, що політичне не лише вибудовує складну архітектуру політичних відносин у суспільстві, а й суттєво впливає на інші сфери суспільного буття – економіку, виробництво, науку і техніку, освіту, культуру і мистецтво, сферу побуту тощо. Тобто, політичне збагачує свій змістовний потенціал за рахунок їхньої практичної цінності. Встановлено, що соціально-культурні чинники політичної сфери сформувалися історично як комплекс культурних і цивілізаційних кодексів, що забезпечують відносну інваріантність взаємозв'язків у структурі політичного. Політична культура регулює поведінку людей не стільки через контроль їхніх біологічних програм, скільки через вироблення соціальних інтересів та потреб, загальноприйнятих норм і правил. Вона продукує спільний для тієї чи іншої етнокультурної цивілізації культурний архетип та загальні екзистенційні орієнтації. Звідси випливає, що культурні кодекси формуються історично внаслідок протиборства (почасти конструктивного, почасті деструктивного) людини і природи, людини і суспільства, людини і людини. Саме психіка людини, особливо сфера її свідомості, безпосередньо стосуються процесу творення, а також самовідтворення політичної культури. Отже, політичне здатне імпліцитно та експліцитно виявлятися в культурі та через культуру набувати своїх численних сигніфікацій. Звичаї, традиції, обряди, вірування сформували різні типи ментальностей, що стали базисом політичної культури в різних несхожих одне на одного етнокультурних середовищах. Політичне наближає культуру до рівня цивілізації. Остання породжує щоразу

більш ефективні технології, впроваджує нові засоби виробництва, вдосконалює інструментарій державного управління. Політичне конститується на тлі цивілізації у різних формах виробничих відносин і в стратегіях, що націлені на інноваційність у створенні продуктів виробництва.

В підрозділі 1.3. «Понятійно-термінологічний апарат та методологічна база дослідження феномену політичного в бутті глобалізованого соціуму» здійснюється підбір відповідної для даного дисертаційного дослідження методології, що сприяла виявленню структури та основних вимірів політичного. Провідними методологічними підходами стали культурно-історичний та соціокультурний, яким у свою чергу підпорядковані методи: історичний, компаративний, герменевтичний, синергетичний, феноменологічний, а також принципи системності, відповідності, доповняльності. Реалізація загально-філософських методів соціально-філософського дослідження передбачила упровадження наступних загальнонаукових методів – абстрагування, аналізу, синтезу, індукції, дедукції. Особливості методологічного аналізу виокремлених завдань сформувавши логіку дослідження та аналіз політичних явищ і процесів глобалізації, внаслідок чого виявлено сутнісні взаємозв'язки між різнорідними елементами політичного як такого: політичною свідомістю, політичними практиками, політичною діяльністю, політичною комунікацією, політичним управлінням, політичною владою.

Культурно-історичний та соціокультурний підходи дозволили здійснити рецепцію та соціокультурну репродукцію феномену політичного як особливого виміру буття соціального, який проявляється в момент встановлення взаємозв'язків між політикою, економікою, культурою, мистецтвом, освітою, наукою, технікою, виробництвом, побутом та іншими сферами суспільного життя. Ці підходи були спрямовані перш за все на: виявлення системних характеристик феномену політичного; визначення його культурно-ціннісних підвалин (як традиційних, так і нових); встановлення місця і ролі політичної свідомості в бутті соціального; окреслення його глибинної архітекτονіки в розрізі історичного розвитку суспільства, культури, а також у контексті становлення світового геополітикуму.

Для ефективного розв'язання поставленої проблеми й конструктивного дослідження сформульованих задач також було застосовано синергетичний метод, який дозволив шляхом аналізу особливостей взаємодії політичних практик окреслити образ політичної реальності та виявити закономірності її модифікації в умовах впливу на її географічні та геометричні параметри глобалізаційних чинників (застосовувалися також інші принципи, закони й категорії цього методу – принцип «біфуркації», принцип «ентропії», категорії «порядку» і «хаосу»). Феноменологічний підхід був представлений як комплекс ідей, що дозволив розглянути феномен політичного в контексті відношення «політична реальність-психічна реальність», осягнути сутність політичного явища в ейдосі (образі політичного), визначити політичне як конструктивний початок політичної реальності. Герменевтичний метод дав змогу здійснити інтерпретацію ключових характеристик феномену політичного. Компаративний аналіз політичних

міжособистісних комунікацій як лінгвістичних феноменів дозволив розкрити особливості їхньої знаковості в політиці.

У другому розділі **«Політичне в контексті соціального буття»** політичне представлене як багатогранне й багатоаспектне явище, що поєднує різні рівні суспільних відносин, а також відповідні їм культурні традиції, морально-етичні норми. Показано, що політичне суттєво впливає на життєве середовище й індивідуальну екзистенцію кожної людини, визначає конфігурацію цього середовища, змінює його на кожній ділянці.

У підрозділі **2.1. «Принципи функціонування політичного в соціальних практиках»** показано, що в процесі постійного становлення політичного як такого вибудовуються нові моделі соціальних практик, модернізуються традиційні форми суспільного устрою. При взаємодії соціальних практик відбувається поєднання різних управлінських традицій, здійснюється вибір найбільш оптимальних варіантів розвитку держав та політичних інститутів. Останні розвиваються швидше з огляду на прийняття нових правил поведінки та впровадження в життя інновацій. Тобто, політичне безпосередньо впливає на соціум, організовує його й координує взаємодію соціальних практик. Політичне визначає конфігурацію соціальних відносин, впливає на розвиток політичних систем й устанавлює комунікацію між політичними практиками. При цьому політичне охоплює практично всю сферу соціального. Кожна соціальна практика, що займає окрему ділянку в загальній інфраструктурі соціального, «викривлює» його, оскільки, в свою чергу, є складною системою. В своїй індивідуальній цілісності кожна соціальна практика існує як топологічний конструктор.

Отже, соціальні практики включають множину інших практик, в яких, у свою чергу, поєднуються різні види суспільної та професійної діяльності. Суспільство ж виступає регулятором цих відносин. Соціальні практики виробляють якісно нові механізми для покращення повсякденного життя людей. При цьому блага, які виробляються суспільством, не залежать повністю від біологічної складової користувачів, вони можуть охоплювати й сферу духовності. Соціальні практики створюють умови для комфортного існування великих і малих соціальних груп, а також впливають на їхні інтереси та характер взаємодії з іншими соціальними групами. Політика координує поведінку індивідуумів, впливає (конструктивно чи деструктивно) на їхні життєві позиції, визначає рівень поінформованості у політичних питаннях. Кожна з соціальних сфер визначає напрямки професійної діяльності людей. Політична діяльність передбачає накопичення нових політичних знань, набуття практичного досвіду в політиці. Отже, політичне існує як суб'єктивно-об'єктивна реальність, що модифікує існуючі моделі соціальних практик та встановлює новий порядок у розвитку соціальних взаємодій в політичних практиках.

У підрозділі **2.2. «Політичні маніпуляції в процесі управління соціальними практиками»** показано, що через маніпулятивний характер сучасної політики у геополітичній площині виникають деструктивні тенденції, які порушують баланс сил у сфері міжнародних відносин. Ці технології впливають на психіку широких мас, спричиняють деформацію свідомості (як індивідуальної, так і колективної).

Політичні маніпуляції породжують значні ризики в сфері управління соціальними практиками. Обґрунтовано, що в періоди економічного та політичного декадансу спостерігаються численні психічні розлади. Тому в повсякденну практику спілкування з психоаналізу ввійшли терміни «фобія», «стрес», «фрустрація», «депресія», які ілюструють різні невротичні стани сучасної людини. У більшості випадків ці фобії спричиняють серйозні неврози, які виникають через накопичення індивідами потужної негативної енергії, що знаходить вихід у політичних конфліктах, протистояннях, зіткненнях, війнах.

Підтверджено, що впровадження маніпуляційних технологій дозволяє управляти настроями великих груп людей, внаслідок чого і спричиняються штучні політичні конфлікти між державами або всередині держав. Деформація свідомості відбувається через репресивні за характером дії, що породжують почуття небезпеки, страху. Внаслідок цього стани фрустрації загострюються. Найбільш загрозливою формою маніпуляції свідомістю є «семантичний терор», в умовах якого продукується численна кількість квазіметафор, термінів-кліше. Страх виступає емоцією, що виникає в ситуаціях загрози біологічному або соціальному існуванню індивідів. Ця емоція спрямована на джерело дійсної чи уявної небезпеки. Отже, політичні конфлікти загострюються в тих середовищах, де відбувається руйнування ідеологій та зникає свобода слова, нівелюються національні традиції й цінності. Поступово людина втрачає здатність ідентифікуватися й планувати повсякденне життя.

У підрозділі 2.3. «Влада, контроль і примусова сила як ознаки політичного в бутті соціального» показано, що людина від народження є владною істотою, оскільки протягом життя вона вчиться приймати рішення, спостерігаючи за спонтанними проявами війни та миру, хаотичним перебігом щоденних подій та не завжди контрольованою поведінкою інших людей. З цієї причини вона творить політику як особливу соціальну практику й як сферу професійної діяльності. Таким способом вона здатна утримувати державну владу, займатися розробкою законодавчої бази для державних установ та міжнародних організацій, здійснювати контроль в усіх сферах суспільно-політичного життя, а також зміцнювати політичні інститути. Політичне ж охоплює не лише сферу політики, але й політичну свідомість, яка виходить далеко за межі практичного життя суспільства, оскільки функціонує й на трансцендентному рівні. Саме у політичному концентруються глибинні людські потенціали – воля до влади, а також раціональність і прагматизм. Причому волюнтаризм постає неусвідомленим бажанням людини домінувати, яке корениться в її психічних структурах (у царині «Воно»). Також це бажання є природним виявом спонтанної позитивної або негативної енергії.

Політика і влада стають практично тотожними поняттями. Вироблення політичних ідей та формування на їхній основі політичних ідеологій, а також розробка політичних стратегій і тактик, що сприяють більш чіткій організації політичних систем, потребують застосування нових раціональних підходів. Ці підходи відтворюють різні критерії щодо вибору способів та засобів реалізації політичної влади. Отже, влада може існувати у декількох іпостасях – як спосіб

управління та як засіб для застосування сили. Вона безпосередньо впливає на поведінку суб'єктів та об'єктів політики. Функцією політичної влади є демонстрація волі та контроль, а також організація, реорганізація та впорядкування політичних відносин. Термін «політична влада» є багатозначним, він відкриває широку можливість для різних тлумачень. Тому нерідко її порівнюють з насиллям. Насилля, як тільки воно відбулося, стає владою. Влада як примусова сила є значно ширшою за змістом, вона включає набагато більше інструментів впливу й вона не така швидкоплинна, як насилля. Насилля ж відбувається в конкретний момент часу, якщо йдеться про фізичне насилля.

У третьому розділі «**Структура феномену політичного в бутті соціуму**» виявляються його онтологічні засади. Показано, що у політичній діяльності реалізуються не лише раціональні поведінкові програми, але й ірраціональні. При цьому політична свідомість безпосередньо впливає на структурні компоненти політичного – політичну владу, політичні відносини, політичну діяльність й визначає їхнє місце у політичному процесі.

У підрозділі 3.1. «**Раціональний та ірраціональний компоненти в системі політичних практик**» показано, що людська свідомість функціонує як вища психічна форма відображення світу, яка фіксує численні «образи» політичного в момент встановлення комунікаційних зв'язків між його ключовими структурними компонентами. Свідомість і несвідоме є частинами цілого – психіки, тому вони є невіддільними одне від одного. Як частина психіки політична свідомість не завжди в змозі протистояти різного роду виявам несвідомого. Обґрунтовано, що у своєму політичному розвитку різні політичні практики є неоднорідними, оскільки час від часу в сфері управління деякими з них починає домінувати ірраціональний компонент. У таких середовищах політична влада є нестійкою, а політичні відносини тимчасовими. Тобто, почергове падіння та відновлення політичних режимів у політичній історії окремих держав відбувається, з одного боку, через антагонізм раціонального та ірраціонального у людській психіці («Я» і «Воно»), а, з іншого боку, через втручання зовнішніх сил у їхні внутрішні справи.

В дисертації було порушено питання стосовно того, що превалює в психіці людини – раціональне чи ірраціональне. Було встановлено, що виявити співвідношення цих компонентів у структурі політичного можна лише приблизно через виняткову абстрактність психічних явищ. Це означає, що консенсус між свідомістю та несвідомим постає нестійким. Політичні відносини через вияв ірраціонального можуть бути хаотичними, ситуативними, а політична комунікація може встановлюватися тимчасово. Раціонально-ірраціональна основа психічних процесів породжує ефект постійного коливання в політиці. З одного боку, політичні системи тяжіють до стабільності. З другого боку, у будь-якому разі з часом вони перетворюються на нестабільні. Отже, людська свідомість є індикатором будь-яких змін, що відбуваються у площинах політичних практик, вона їх фіксує в образах і символах. Від якості сприйнятої свідомістю політичної інформації залежить характер політичних відносин. Психічні процеси відтворюються через мову політики та інші види політичних комунікацій.

Людська свідомість постає свого роду «передавачем» та «приймачем» у процесі вилучення політичної інформації та оцінки політичних подій. Політична комунікація, в свою чергу, виконує роль «посередника» між різними структурними компонентами політичного. Політична комунікація також відтворює різні комбінації зв'язків – більш стійких чи менш стійких, довготривалих чи короткотривалих, міцних чи слабких тощо.

У підрозділі 3.2. «Особливості функціонування політичних практик в інфраструктурі «соціального» соціальне показане як середовище, де створені спеціальні умови для підтримання життєдіяльності людей. В ньому також концентруються їхні численні потреби (матеріальні й духовні). Соціальне середовище має багатопланову інфраструктуру, яка поєднує різні сфери суспільного життя. Обґрунтовано, що інфраструктура соціального збагачується за рахунок потенціалу соціальних практик. Унаслідок взаємодії останніх встановлюються якісно нові зв'язки й налагоджуються відносини (міжособистісні, міжкультурні, міжцивілізаційні). Ці зв'язки можуть і розпадатися. Саме деструктивні тенденції у політичній сфері найчастіше призводять до дисбалансу в соціальних відносинах. Ці тенденції окреслюються у політичних практиках внаслідок виникнення гострих міжетнічних, міжнаціональних, міжконфесійних суперечностей та інших чинників. Саме на ґрунті втрати державами суверенітету та низького економічного рівня життя поглиблюються дистанції між різними верствами населення у цих державах.

Встановлено, що політичні практики ефективно розвиватимуться і взаємодіятимуть, коли буде вироблена універсальна логістика політичних відносин, а рівень політичної культури відповідатиме найвищим міжнародним стандартам. Це якісно змінить зміст політичної свідомості, призведе до розробки такої моделі політичної ідеології, яка б не залежала від шаблонної поведінки учасників політичного процесу, а також від політичної кон'юнктури. Політичні практики різноманітні, різновекторні й тому вони природним способом конкурують на ігровому геополітичному полі, репрезентуючи неоднакові стилі політичного управління, моделі державного устрою, політичні традиції й цінності. Кожна з них займає особливе положення у політичному континуумі й демонструє індивідуальні характеристики, хоча при цьому кожна розвивалася порізно в межах історичного часу. В умовах глобалізації спостерігається ситуація домінування одних політичних традицій над іншими, тобто рівноправна взаємодія політичних практик, результатом якої є політичний діалог, консенсус, симетричний обмін цінною інформацією, у деяких випадках практично виключається.

У підрозділі 3.3. «Політична свідомість та політична діяльність: особливості взаємовпливу» продемонстровано, що будь-який поворот у геополітиці, кардинальна зміна векторів політичного розвитку впливають на зміст політичної свідомості. Встановлено, що сьогодні нерідко робляться спроби замінити реальну політику символічною політикою, реальну економіку символічною економікою, а капітал – символічним капіталом. Наслідки таких дій є згубними. Отже, політична діяльність є динамічною системою політичних

відносин, що відтворює симетричну або несиметричну взаємодію суб'єктів політики з політичним світом. Несиметричність виявляється, якщо суб'єкт політики не реалізує свою творчу активність у політичній діяльності адекватно, тоді він може перетворитися на об'єкт. Політична діяльність як така передбачає конструктивну організацію політичних дій, але її метою постає не стільки власне вдосконалення, скільки отримання результату, вигоди, прибутку. Саме ефективна політика забезпечує стабільність й налагоджує політичну співпрацю між державами на основі добросусідських стосунків та обопільної довіри. Шляхом «занурення» у площину практичної політики політична свідомість поєднує різні політичні традиції, узагальнює досвід. У сфері політичного виробляється політичний світогляд, що концентрує в собі політичні знання, уявлення, погляди, переконання, морально-етичні установки, ціннісні орієнтації.

Амбівалентність політичної свідомості та політичної діяльності виявляється у наступному: політична діяльність передбачає виконання конкретних функцій влади, а політична свідомість – контроль за якістю владних відносин. Конкуренція між матеріальним та духовним початками у політиці й зумовлює амбівалентність політичної діяльності та політичної свідомості. В цих умовах формується метаполітика, що передбачає аналіз політичних процесів, вироблення ефективних політичних знань, які наповнюють політичну свідомість змістом і дозволяють їй абстрагуватися від конкретних дій та подій у площині практичної політики. Теоретична та практична складові політичних знань показують, що людська свідомість є відкритою для акумуляції цінної політичної інформації. Вона здатна не лише критично сприймати й оцінювати політичні події, а й вилучати зі значної кількості подій ті, що є актуальними та значущими. Від якості політичної інформації залежить, якою буде позиція людини як активного й свідомого члена суспільства. Лише ефективна інтелектуальна політична діяльність сприяє виробленню модернізованих політичних платформ.

У підрозділі 3.4. «Місце політичних відносин у структурі політичного» структура політичного розглядається як відносно стійка упорядкованість зв'язків між його складовими (політичною владою, політичною діяльністю, політичними відносинами) та як конструкція, що зберігає цілісність. Політичні відносини репрезентують взаємодію суб'єктів політики перш за все на рівні політичних інтеракцій. Дискурсивні практики по-різному відтворюють якість комунікаційних процесів. Політичні комунікації, в свою чергу, об'єднують сферу політичної свідомості й сферу практичної політики, сприяють налагодженню механізмів політичної взаємодії, фіксують моменти обміну політичною інформацією, внаслідок чого політичні відносини постійно модернізуються.

Показано, що спільна діяльність людей у політиці є спланованою й організованою інтелектуальною роботою, спрямованою на зміцнення політичної влади, вдосконалення її інструментарію, а також на реалізацію нових політичних програм. Політичне натомість є: просторово-часовим континуумом, де розгортається політична діяльність у всій своїй повноті, встановлюються або руйнуються політичні відносини, протікають політичні події, які час від часу породжують системні флуктуації у полі практичної політики; багатополюсним

утворенням, що визначає вектори розвитку політичного буття як такого. Політичне повністю вибудовує архітектуру соціальних відносин, допомагає їм самовідтворюватися, збалансовуватися, самоорганізовуватися. Отже, політичне постає сукупністю усіх можливих інваріантних відносин (структур), які визначають динаміку розвитку різних політичних систем і вимірюють ступінь їхньої життєздатності. Час їхнього життя – різний. Стійкість політичних систем залежить від якості комунікаційних зв'язків та взаємодій між різними структурними елементами політичного, а також від усіх інших факторів, які гарантують цю стійкість. Політичне є структур-медіатором політичних відносин, тобто посередником, що проектує поведінку множини суб'єктів політики, репрезентує різні моделі політичних комунікацій, забезпечує інтенсивні й екстенсивні шляхи розвитку політичних систем, координує політичну діяльність.

У четвертому розділі «Глобалізація як чинник трансформації політичних практик у Постмодерну добу» політичне і політика представлені як своєрідні маркери Постмодерну.

У підрозділі 4.1. «Специфіка політичного у добу Постмодерну» підтверджено, що поява Постмодерну зумовлена необхідністю переосмислення існуючої політичної реальності, породженої попереднім історичним часом. Тобто Постмодерн представлений як епоха, що сформувалася під впливом та внаслідок об'єктивних культурно-історичних, соціокультурних й політико-культурних причин. Обґрунтовано, що ця епоха породжує нову реальність, яка може бути представлена в якості штучної політичної реальності, культивованої й привнесеної ззовні представниками одних політичних співтовариств, й запропонованої в якості альтернативи політичного, економічного, культурного життя іншим, з іншими моральними принципами, менталітетом і способом мислення. В таких умовах держави з традиційними цінностями, що були засновані на віротерпимості, рівноправ'ї, толерантності, відступають на другий план. Відбувається істотне розшарування людей за класовою, ідеологічною, расовою, гендерною та іншими ознаками. Все стає приблизним, ненадійним, розмитим. Показано, що повалення світових релігій дало змогу зняти останні пута, які сковували раніше морально-етичними едиктами людину, і сконструювати «постмодерну людину». Остання сьогодні вже практично не має батьківщини, родини, професії й чітко окресленої мети. Це дозволило наблизити моральне й аморальне, високе й низьке в політиці. Під впливом всездозволеного, внаслідок відсутності творчої, вдумливої, прискіпливої й педантичної сублімації, розщеплюється продуктивна свідомість, а несвідоме актуалізує комплекс тваринних інстинктів.

Політика проникає в усі сфери суспільного буття, стає домінантою культури й привносить у повсякденність елементи ірраціональності й деструктивності. Отже, ідея «тотальної влади над культурою» асимілювалася в політику й замість того, щоб сприяти зняттю ідеологічних обмежень, зняла будь-які моральні, духовні, культурні обмеження. Це призвело до переоцінки базових ідей та цінностей. Відтак відбулося «розділення» людей на «своїх» та «чужих». Тобто, в умовах Постмодерну політична влада є також домінантою суспільних відносин, а

політика глибоко проникає в приватне життя кожного. При цьому їм характерна вдавана публічність. Існує велика різниця між реальним становищем речей у політиці й продемонстрованим широкій публіці «образом політики». Показано, що публічність і театральність мають схожі риси. Їм притаманні: наявність ефектів, жонгливання сенсами, гротескність, уміння маскуватися, азартність, гра, любов до сценічних пасажів, сарказм, іронія й зарозумілість. У таких умовах змінюється й публіка. Вона сприймає політичну дію як розвагу чи як шоу й уже не спроможна мислити ті чи інші політичні події критично й неемоційно. Виникає враження, що між фактами й вимислом, чи відвертою дезінформацією непомітно стирається різниця. Отже, такий політичний театр є прозорою конструкцією з нечітким центром управління. Така «прозорість» мала б свідчити про чесність політичних гравців й легітимність політичних рішень, угод, домовленостей, проте, вона найчастіше постає лише симулякром. Як наслідок, політичне зникає, а натомість приходиться постполітика.

У підрозділі 4.2. «Нелінійність проявів глобалізації у політичному онтосі» показано, що біфуркаційні тенденції у політичному онтосі є наслідками прийняття некомпетентних і безвідповідальних політичних рішень, а також неоднозначного впливу глобалізаційних процесів на різні соціокультурні середовища. Внаслідок незворотності процесу переходу старої політичної системи у новий стан порушується симетрія цілісного геополітичного простору. Отже, моделі державного устрою різних країн кардинально перебудовуються (нерідко насильницьким способом), змінюються форми й методи управління, використовується більш ефективний і вдосконалений інструментарій для реалізації політичної влади, утворюються нові політичні інститути. В таких умовах комунікаційні процеси носять яскраво виражений нелінійний характер. Тобто, політичні відносини вибудовуватимуться симетрично, а глобальна політична система виглядатиме збалансованою за умови застосування «коеволюційного» підходу до конструювання принципів міжнародної політики. Кризові ж явища й біфуркаційні тенденції, які спостерігаються у політичному онтосі, на пряму залежать від особистісних моральних інтенцій і установок державних діячів, а також рівня їхнього професіоналізму.

Встановлено, що точки біфуркації можуть утворюватися в кожній суб'єктивній локальності, якщо виникає невідповідність, неузгодженість, напруга, конфлікт. У політичному житті суспільства виокремлюються непропорційні за кількістю групи (частини) учасників політичної комунікації – «більшість» та «меншість», які постійно антагонізують і демонструють полярні думки. Глобалізація виступає фоном сучасної геополітики, що також перебуває в стані неузгодженості відносно позицій її ключових гравців. Глобалізацію обґрунтовано як штучний проект, який покликаний уніфікувати культурні цінності, «стерти» національні кордони, нав'язати іншим чужий образ життя. У цьому випадку вона спричиняє знищення індивідуальної історії, реідентифікацію особистості, залучення її до ерзацминулого, втрату почуття любові до своєї держави. Як природний процес глобалізація навпаки втілює ідею глобального світу як органічного цілого. Тобто вона передбачає колективну співпрацю та

пошук можливостей для встановлення тотального миру. У таких умовах визначаються оптимальні шляхи для справедливого й пропорційного забезпечення усіх учасників геополітичного процесу технологіями, продуктами інтелектуальної праці, ресурсами тощо. Проте навіть як природний процес глобалізація може нести низку небезпек через неоднорідність середовищ у плані політичному, економічному, культурному, етнічному, демографічному. Однорідний політичний світ породжує ситуацію зростання ентропії, яка порушує природний порядок речей. Військові, етнічні, релігійні й інші конфлікти розпочинаються через нерозуміння того факту, що не лише кожна людина є окремим світом, але й кожна країна, культура, цивілізація, держава репрезентує цілий комплекс індивідуальних якостей, характеристик, рис, особливостей.

У підрозділі 4.3. «Основні характеристики просторової симетрії політичного в умовах глобалізації соціуму» визначені ключові характеристики просторової метрики політичного, обґрунтовані причини перебудови цілісного геополітичного простору. Показано, що він переоснащується інтенсивніше внаслідок порушення основного принципу симетрії – «співмірності». Доведено, що сучасні реалії політичного життя не призводять до встановлення стабільних взаємозв'язків між локальними політичними середовищами, а також до збалансування цілісної геополітичної багатовекторної системи відносин, яка формується на глобальному рівні. Зроблено висновок, що територіальна експансія залишається найбільш швидкісним й, у більшості випадків, насильницьким способом примноження матеріальних цінностей. Це дозволяє об'єднати різні ділянки суші навколо «аттрактора» – своєрідного центра, що притягує й, нерідко, ламає національні кордони. Іноді він навіть стає ядром етнокультурної цивілізації, культурним кодом чи архетипом. У таких випадках здійснюється інжектування «чужих» у тіло етнокультури й відбувається їхнє болісне обернення на «своїх». Традиційно суша й вода як основні географічні маркери наземного світу залишаються базисом для сучасної геополітики, хоча поняття простору трансформувалося й практично стало абстрактним паттерном.

Встановлено, що симетрію політичного простору неможливо виявити геометричним способом, проте йому притаманна деяка інваріантність, яка дозволяє зафіксувати його пропорції. Політичне виробляє всі необхідні для політичного життя умови та блага, об'єднує суб'єктів політики, наприклад, як носіїв спільної політичної культури. Відповідно, в політичній сфері формуються симетричні та асиметричні взаємодії. Закон, порядок, норма, правило, мораль формують базис для гармонійних політичних відносин. Під впливом глобалізаційних факторів ці взаємодії постійно модифікуються, ускладнюються, контакти здійснюються практично миттєво, комунікаційні процеси є надмобільними. Тому зміни у політичних системах протікають все більш інтенсивно й можна спостерігати як ці системи переходять у новий стан. Оцінки, судження, установки, ціннісні орієнтири й інші індивідуальні інтенції суб'єктів геополітики є розбіжними і зазвичай це й породжує неузгодженість. Така множина індивідуальних суб'єктивностей є нескінченною кількістю змінних. Різні політичні практики неоднаково впливають на соціальний простір, змінюють

його метричні властивості й у кожній його точці в плані економічному, культурному окреслюються топологічно. Отже, глобалізований соціум відобразив нелінійні тенденції, які окреслилися внаслідок порушення симетрії у політичних відносинах. Основною причиною цих незворотних змін є той факт, що вся повнота влади, стратегічно важливі природні ресурси, цінні наукові технології й інші блага розподілені між політичними опонентами непропорційно.

У п'ятому розділі **«Політичні комунікації як процес реалізації буття політичного в глобалізованому світі»** виявлено його глибинні системні характеристики, що зумовлюють глобалізаційні чинники. Політичне як напівштучна реальність виступає базисом для розгортання і розвитку комунікаційних та комунікативних процесів.

У *підрозділі 5.1. «Роль комунікацій у політичних практиках»* показано, що сучасні політичні практики є «віддзеркаленням» різних лінгвістичних традицій і способів організації політичних відносин. Їхній змістовний потенціал залежить від якості політичних комунікацій та динаміки розвитку останніх. Політичні комунікації репрезентують поліфонію лінгвістичних явищ, що зафіксовані в знаково-символічній формі у політичних дискурсах різних культур. Доведено, що багатоаспектність дискурсів влади глибоко позначається на міжнародних відносинах. Налагоджені комунікації дозволяють політичним опонентами або партнерам ефективно взаємодіяти. На рівні спілкування комунікації служать механізмами, які інтенсифікують процеси сприйняття, аналізу та транзиту політичної інформації. Отже, політичний дискурс як такий є складною системою вербальних та невербальних засобів спілкування, що виступають «інструментами» для неперервного продукування сенсу політичних повідомлень та обміну інтенціями між політичними опонентами. Політичний дискурс як процес «об'єднання», «блукання», «міркування» безпосередньо пов'язаний із мисленням та логікою людини. Він сприяє встановленню контактів між суб'єктами політики та забезпечує відправлення їхніх політичних повідомлень.

Політичні практики, в свою чергу, виступають сприятливими середовищами для розповсюдження політичної інформації між комунікаторами. Це дає останнім змогу швидше адаптуватися до нових умов політичного життя, знайти час для розшифровки змісту політичних подій. Комунікації є базисом для політичної співпраці як у внутрішній, так і в зовнішній політиці, а також для реалізації спільних взаємовигідних політичних проектів, програм. Політичну реальність неможливо описати лише засобами мови. Кожне слово або предмет породжують множину сигніфікацій. Тому політичні мови й політичні дискурси, як словотворчі процеси, неперервно розвиваються. Знак, символ як комплексні дискурсивні утворення містять численні смислові комбінації, які перетворюють «розуміння» на відносно можливе й відносно неможливе, а відстані між політичними комунікаторами на відносно близькі й відносно далекі. Образи та сенси, які при цьому продукуються й є непостійними, свідчать про неможливість остаточного розуміння висловленого на рівні політичних дискурсів. Отже, комунікаційні процеси представлені як взаємозв'язки, взаємодії, засоби репрезентації та передачі політичної інформації у політичних практиках.

У підрозділі 5.2. «Взаємозалежність політичної комунікації і політики»

встановлено, що політичні комунікації мають безпосереднє відношення до політики як практичної сфери діяльності. Показано, що у цій сфері по-іншому конструюються принципи суспільного життя. Політика прагматично підходить до організації політичних відносин і спрямовує свою діяльність на прийняття оптимальних рішень. Вона безпосередньо пов'язана з державою. Процес державотворення передбачає наявність суб'єктів політики, а також відповідних політичних інститутів, які здатні консолідувати суспільство й забезпечити стійкі зв'язки між політичними елітами та громадянами. Часто управління є неефективним, тому взаємозв'язки між державою і народом практично відсутні, тобто втрачається комунікативна основа – можливість вести діалог із виборцями, політичними партіями, політичними опонентами тощо. Отже, найважливішими аспектами конструктивної політики є професіоналізм, свобода волі, свобода вибору, моральні імперативи, політична відповідальність, а також інноваційність менеджменту.

Обґрунтовано, що налагоджене політичне співробітництво сприяє підвищенню рівня самосвідомості учасників політичної інтеракції, поглибленню міжрегіональних та міжконтинентальних зв'язків (дипломатичних, економічних, культурних, транспортних тощо). Отже, політичні практики демонструють високий або низький рівень розвитку політичної культури, яка виступає індикатором якості накопичених людьми знань і досвіду. Політична комунікація в широкому значенні слова виступає: способом прокладання шляхів для встановлення нових політичних відносин; тією чи іншою моделлю політичного спілкування; специфічною формою взаємодії суб'єктів політики в процесі їхньої пізнавальної й трудової діяльності, яка головним чином здійснюється за допомогою політичної мови (іноді за допомогою інших знакових систем). Політична комунікація у вузькому значенні слова виступає процесом передачі та обміну політичною інформацією, який структурує політичну діяльність і надає їй нового значення, формує громадську думку й сприяє політичній соціалізації громадян з урахуванням їхніх потреб та інтересів. Інноваційний характер політичних комунікацій визначає якість політики, внаслідок чого її інструментарій постійно оновлюється.

У підрозділі 5.3. «Політична комунікація в архітектоніці політичної сфери» політична сфера представлена як одна з штучних моделей життя у бутті соціального. Політична сфера, що сформувалася протягом історії, стала носієм великої кількості цінної політичної інформації. Людина, активно займаючись політичною діяльністю, перетворилася на прагматика і виробила здібності, що дозволяють їй швидко вирішувати складні завдання в площині практичної політики. Як політична істота вона в процесі встановлення комунікації постійно коригує інформаційні данні, а будь-який образ політичної дійсності сприймає як тимчасовий. Причинами такої онтичної непостійності політичного є, по-перше, неоднозначний характер вияву індивідуальних оцінок, суджень, поглядів, переконань, способів сприйняття політичної дійсності, який можна спостерігати в процесі зіткнення суб'єктивностей в комунікативному середовищі. По-друге,

багатоманітність, багатоаспектність та невичерпність політичного перетворюють його на універсальну психофізичну реальність, що розгортається в політичному просторово-часовому континуумі. Інформаційні технології, які активно застосовуються в політичній сфері, а також в економіці, виробництві, освіті, культурі, а також у інших сферах, суттєво впливають на образ політичного світу. Відповідно, політична сфера перетворилася на особливий інформаційний праксис, фундаментом якого є знання і наука. В момент здійснення комунікації в політичній сфері встановлюються зв'язки між суб'єктами і об'єктами політики, відбувається обмін даними й відкривається доступ до нової політичної інформації.

Комунікаційні та комунікативні процеси є засобами фіксації взаємозв'язків, що виявляються на різних системних рівнях політичного буття, а також способами існування різних типів політичної взаємодії. Вони є тими необхідними початковими умовами, які необхідно створити для подальшого вилучення політичної інформації. Суб'єкти політики обмінюються даними, коли контактують між собою. Момент фіксації зв'язків (усвідомлена реакція, обмін думками, політичний діалог, радіозв'язок) може бути довготривалим або короткотривалим, миттєвим або нескінченим, спонтанним, хаотичним або логічним, продуманим. Існують моменти, коли зв'язки руйнуються й на їхньому місці утворюються різні опозиції. В момент фіксації зв'язків відкривається канал через який відбувається обмін інформаційними потоками. В процесі встановлення комунікації зміст і структура будь-якого матеріального чи нематеріального утворення змінюється – ускладнюється або спрощується. Якщо зв'язок через якусь причину перервано, то канал зникає, тоді учасники політичної комунікації втрачають можливість розвиватися. Втрата даних може спричинити руйнування локальної чи навіть універсальної, простої чи складної політичної системи.

У підрозділі 5.4. «Тенденції політичних комунікацій у бутті глобалізованого світу» показано, що глобалізація впливає на всі сфери суспільного життя. Обґрунтовано, що вона є політичною технологією. По-перше, глобалізація швидкими темпами вносить корективи у політичний простір. По-друге, характер таких змін є незворотнім і непередбачуваним. По-третє, вона інтенсифікує комунікаційні процеси, що стають багаторівневими й багатовекторними. Глобалізація по-новому репрезентує фізичну та символічну географії. З одного боку, в політичному просторі окреслюється її *американський вектор*, який спрямований на виокремлення центрів сили, що відповідатимуть за міжнародну безпеку. Також виділено *європейський вектор* глобалізації, який передбачає взаємопроникнення цінностей і традицій європейського зразка в іншокультурні середовища, а також модернізацію їхніх інструментів державного управління. В такій моделі комунікації превалює комунікативний її аспект, оскільки обмін інтенціями відбувається більшою мірою на рівні політичного дискурсу. Глобалізація може діяти в «примусовий» спосіб у процесі вибору напрямків цивілізаційного розвитку іншими державами. Американський, європейський та інші вектори глобалізації перетинаються в зоні її економічного

впливу на ці середовища. Економічна глобалізація є об'єктивною тенденцією, оскільки сьогодні до економічної співпраці залучається все більше країн світу. При цьому економіка, зовнішня і внутрішня політика останніх контролюється транснаціональними корпораціями.

Обґрунтовано ідею «втрати комунікації» на прикладі *арабо-мусульманського вектору глобалізації*. Остання нерідко є прямою загрозою ідентичності представників арабського й мусульманського світів. Виокремлено також *китайський, індійський, центрально-азійський вектори глобалізаційного розвитку*. Ці вектори репрезентують кардинально протилежні варіанти розвитку глобального світу. Ресурси, які закладені на африканському континенті, а також у Євразії дозволили виділити *африканський та східноєвропейський вектори глобалізації*. Комунікаційні процеси під впливом глобалізаційних чинників можуть розвиватися і в будь-який інший спосіб, вони можуть виявлятися через утворення міжнародних організацій, союзів, блоків, альянсів. Ці організації також виступають центрами впливу, які мають легітимні повноваження в плані здійснення контролю у сфері міжнародного права. Похідною та антиподом глобалізації стає явище глокалізації. Проект глобалізації передбачає застосування ефективних комунікаційних технологій з метою залучення до цього процесу численних локальних етнокультурних спільнот. Політичні комунікації в глобалізованому і глокалізованому просторах відтворюються несиметрично, з одного боку, можна говорити про тотальне об'єднання етнокультурних спільнот, з другого боку, можна спостерігати їхнє відчуження і крайню поляризацію позицій і поглядів. Комунікації виявляються як багатоманітність зв'язків у глобалізованому світі – стійких і нестійких.

ВИСНОВКИ

У висновках дисертації сформульовано основні результати дослідження та визначено загальну структуру роботи. На основі поставленої мети та сформульованих завдань під час написання наукової роботи здійснено концептуалізацію феномену політичного в бутті глобалізованого соціуму.

1. Зіставлення змісту термінів «політичний онтос», «політична реальність», «політичне» зі змістом терміну «глобалізований соціум» показало їхню взаємозалежність та контрверсивність. *Політичний онтос* як політичне суще, існування реальної політики, присутність у бутті політичного є багатовимірним континуумом, архітектоніка якого формується шляхом поєднання та взаємодії численних політичних практик. Останні не лише співіснують як множинні виміри політичного онтосу, але й функціонують незалежно одна від одної. *Політична реальність* є сукупністю об'єктивно існуючих надіндивідуальних умов суспільного життя, яка складається з великої кількості явищ («політичних фактів», «політичних подій») і підпорядковує собі множину суб'єктивних буттів. Все, що належить цій реальності, має подвійну визначеність. З одного боку, штучні речі є матеріально визначеними, тобто існують об'єктивно самі по собі. З іншого боку, всім явищам політичної реальності притаманна ще й духовна

визначеність. *Політичне* – це всезагальний принцип управління політичними процесами, який поєднує надіндивідуальне суб'єктивне, індивідуальне суб'єктивне та об'єктивне в політиці. Воно не лише відображає динаміку соціальних процесів, «уписуючись» в інфраструктуру соціального онтосу, але й охоплює соціальне в усій повноті. Практична політика завжди є тимчасовим явищем стосовно політичного, яке в основному й зумовлює трансформації в політичному просторі, визначає динаміку політичних процесів.

2. *Глобалізований соціум* означає повністю завершений процес переходу світу в новий якісний стан, де формується єдиний центр політичної влади, прийнятної для всіх геополітичних гравців, а також новий спосіб мислення у межах «політичної ноосфери». Зміст поняття «глобалізований соціум» містить у собі в знятому вигляді зміст термінів «політичний онтос», «політична реальність», «політичне» тією мірою, якою вони є глобалізованими. Він репрезентує плюралізм позицій щодо варіацій цивілізаційного розвитку і відтворює контрастність з огляду на конкуренцію різних способів життя та культурно-політичних традицій. Глобалізований соціум є політичною системою, загальнопланетарним явищем, яке відтворює процеси: інтеграції людських ресурсів, різних типів людських спільностей, уніфікації їхніх культурних цінностей, стандартизації законодавчих положень та умов праці, міграції людей та капіталів.

3. Соціокультурними детермінантами політичної сфери є сукупність морально-етичних кодексів, установок і поведінкових програм, які впливають на психічні структури, визначають позиції різних соціальних верств або окремих громадян при взаємодії з політичною практикою. Соціокультурне середовище демонструє свого роду полікультурність, тобто поєднує іноді протилежні системи цінностей і традицій, які або взаємозбагачуються, або конкурують. Політичні практики також репрезентують різні моделі політичної культури. Через культуру визначається рівень розвитку політичної свідомості того чи іншого соціального суб'єкта, характер його політичної діяльності і політичної поведінки, визначається глибина його політичної участі. Соціокультурними детермінантами політичної сфери є також відповідні універсальні законодавчі та нормативні комплекси, на базі яких формуються політичні інститути, владні та правоохоронні структури, які сприяють збереженню стабільності цілісної політичної системи.

4. Найбільш ефективними для дослідження феномену політичного виявилися культурно-історичний та соціокультурний методологічні підходи. Вони сприяли шляхом його реконструкції в різних історико-філософських традиціях окресленню культурно-цивілізаційних етапів формування політичного як суспільного феномену, визначенню його соціокультурних чинників. Як наслідок було виявлено його структуру, доведено, що, як один із вимірів соціального, політичне містить множину політичних онтосів та виробляє комплекс регуляторів для збалансування політичного соціуму за умови виникнення у ньому аберацій, які, в свою чергу, зумовлюють трансформації

політичних практик, визначають динаміку політичних процесів, коригують вектори геополітики.

5. Принципи функціонування політичного в системі соціальних практик служать основою трансформацій політичного управління, які викликані постійними змінами в системах державного устрою різних країн. Як наслідок, ключові структурні компоненти політичного – політична влада, політичні відносини, політична свідомість – коригуються відповідно до його потреб. Політична практика істотно модифікує інші соціальні практики. Як наслідок, змінюються принципи функціонування їхніх основ – соціальних інститутів, організацій та установ. Вона впливає на систему суспільних відносин, по-новому розглядає вектори розвитку суспільства.

6. Ознаками маніпулятивності політики в сфері управління соціальними практиками є її вплив на ірраціональне. Маніпулятивність політики визначається через практичне виявлення спектру дій, що приховують механізми впливу на психіку людини. Приховане управління поведінкою широких мас здійснюється примусовим способом через інжектування цілей, бажань, намірів, установок маніпулятора в їхню свідомість. Зміст терміну «політичне маніпулювання» відтворюється через трансформацію структури семантичних маркерів «махінація», «брехня», «шахрайство». Політична маніпуляція є своєрідною формою гри, що має на меті виявити слабкі аргументи політичних опонентів. Кожен гравець при цьому демонструє майстерність у здійсненні маніпулятивних акцій. Тобто, ознаками маніпулятивності політики є: комплекс психологічних, духовних, ідеологічних та організаційних дій; комплекс технологій для стимулювання суспільної активності; комплекс умов для здійснення маніпулювання. Ці комплекси спрямовані на примусове коригування поведінки людей з метою набуття, використання й утримання політичної влади. Маніпулювання постає однією з форм політичного впливу.

7. Ознаками присутності політичного в бутті соціального є явища влади, контролю, сили, впливу, примусу. Влада може існувати як інструмент управління та як спосіб застосування сили. Вона може впливати на об'єкти з метою їхньої організації, реорганізації та впорядкування. В якості інструменту, засобом якого здійснюється контроль, політична влада зберігає ту чи іншу політичну систему відносно стабільною. Політична влада діє як примусова сила, якщо одна група людей демонструє свою волю стосовно до інших і прямо впливає на їхнє життя. Політичний контроль здійснюється з метою створення оптимальної, для існуючих на даний момент часу владних структур, керованої політичної системи та забезпечення її ефективного функціонування. Політичний вплив є організованою й скоординованою практикою обстоювання політичних інтересів, яка спрямована на отримання позитивного результату.

8. Психічні структури піддаються впливу з боку політичної влади, політичної діяльності, політичних відносин як ключових структурних компонент феномену політичного. Отже, співвідношення раціонального та ірраціонального компонентів у структурі політичного не є симетричним. Раціональне збалансовує цю структуру. Ірраціональне, навпаки, заперечує будь-яку логіку, виявляється в

політиці спонтанно й, висуваючи на перший план почуття, інстинкт, інтуїцію, споглядання, осяяння, віру, спричиняє біфуркаційні процеси. Суб'єкти політики, об'єкти політики, політичні процеси, політичні ідеї й концепції формують зміст політичної влади, політичних відносин, політичної діяльності як ключових структурних компонент політичного. Стосовно об'єктів суб'єкти політики можуть діяти як раціонально, так і ірраціонально. Об'єктами політики є вузлові проблеми, що виникають у процесі розвитку суспільства та потребують прийняття ефективних управлінських рішень. Вирішення цих проблем передбачає адекватну реакцію усієї системи політичних інститутів, яка може діяти й неадекватно через домінування ірраціонального.

9. Причиною амбівалентності взаємовпливу політичної свідомості та політичної діяльності є навмисне збільшення дистанції між їхніми духовними і предметними вираженнями. Політична свідомість – це не лише система знань, уявлень, поглядів, оцінок, ідей, теорій, настроїв і почуттів, за допомогою яких відбувається усвідомлення політичної сфери суб'єктами політики – індивідами, групами, націями, класами, спільнотами тощо. До її змісту входить також людська здатність до ідеального відтворення та відображення динамічної політичної практики в мисленні. Політична діяльність є невід'ємною складовою людської діяльності як такої, що залежить від характеру політичних відносин, міри їхньої стійкості, а також політичних інтенцій індивідів, великих і малих соціальних груп. Політична діяльність спрямована на реалізацію політичних інтересів, утримання влади, задоволення безпосередніх потреб людини. Вона виступає публічною діяльністю, в якій поєднуються раціональні та ірраціональні чинники.

10. Політичні відносини займають центральне місце в структурі політичного, оскільки політичне може проявлятися у різний спосіб: у спілкуванні між людьми на повсякденному рівні; в процесі організації праці, побуту; в інтелектуальній сфері діяльності та в сфері мистецтва; в граматичних структурах мови; в системі владних відносин (у процесі встановлення зв'язків та налагодження контактів між політичними партіями, установами, організаціями, державами тощо). Політичні відносини репрезентують різні типи політичної взаємодії між окремим людьми або групами людей, які встановлюються в процесі їхньої спільної практичної та духовної діяльності у сфері політики. Будучи формою вияву різних відносно стійких, нестійких, тимчасових, довготривалих зв'язків у структурі політичного, політичні відносини визначаються цілями, мотивами й потребами учасників політичного процесу, а також можуть виявлятися у владних структурах несиметрично – горизонтально й вертикально. Основою політичних відносин є взаємозв'язки, які забезпечують цілісність політичного.

11. У добу Постмодерну політика суттєво змінює свій образ, перетворюючись на постполітику. Остання репрезентує новий тип цивілізації, економіки, культури, ідеології у поєднанні їхніх дифузних станів. Концепт постполітики відтворює політичне як єдність, цілісність, сингулярність, яка вміщує безкінечну множину політичних реальностей. Кластерний характер реальностей потребує нового інструментарію управління, який базуватиметься на

новітніх технологіях у сфері менеджменту. Кожна соціальна практика, займаючи окрему лакуну в загальній інфраструктурі соціального онтосу, «викривляє» його, оскільки, в свою чергу, є надскладною системою відносин. У своїй індивідуальній цілісності кожна соціальна практика існує як топологічний конструкт. Утворення політичного кіберпростору та постійне впровадження інновацій у повсякденність симулює ситуацію «причетності» кожного до віртуального політичного життя та віртуального спілкування. «Ігровий» характер відносин між комунікаторами продукує нескінченну кількість альтернативних форм віртуального політичного світу.

12. Глобалізаційні чинники суттєво впливають на характер відносин між усіма учасниками геополітичного процесу. Вони «форматують» стиль життя, визначають поведінку кожного індивіда, зумовлюють біфуркаційні тенденції в політичному онтосі. «Сила тяжіння» до єдиної системи цінностей, унаслідок дії глобалізації виявляється або занадто інтенсивно, або, навпаки, перетворюється на силу протидії, що призводить до повного відчуження та антагонізму між людьми, етносами, державами, культурами, цивілізаціями. Ситуація непрогнозованості, нестабільності, що спостерігається в сучасному політичному світі, біфуркаційний характер змін значною мірою породжені інтенсивним втручанням політики в усі сфери соціального буття людини і тому більшість проблем, з якими вона стикається, є штучними. Політичний онтос є динамічною системою, яка охоплює множину динамічних систем із великою кількістю параметричних характеристик. Як висхідна система він за умов впливу на нього глобалізаційних чинників позбавляється конкретного значення параметра або ж кількох параметрів. Якщо такий вплив є інтенсивним, то відбувається розбиття фазового політичного простору на траєкторії.

13. Глобалізаційні процеси суттєво змінюють просторову симетрію політичного. Політичний простір постає однією з форм протяжності, полем політичних явищ і політичних подій. Він визначається взаємним розташуванням об'єктів політики, їхньою структурою. Просторова симетрія політичного репрезентує властивість об'єктів політики відтворювати себе в ході трансформацій політичних систем внаслідок впливу глобалізації. Нелінійність політичних процесів під впливом глобалізації перетворює більшість політичних систем на асиметричні, «неспівмірні» в економічному, політичному, технологічному, культурному відношеннях, утворюючи своєрідний новий вид симетрії. Це зумовлює ентропійні тенденції і, як наслідок, відбувається повна реконструкція політичного простору.

14. Політичні комунікації є фундаментом політичних практик. Політична комунікація виступає: способом прокладання шляхів для встановлення нових політичних відносин; умовою для співіснування політичних комунікаторів та встановлення зв'язків між ними; тією чи іншою моделлю політичного спілкування; засобом передачі політичної інформації; специфічною формою взаємодії суб'єктів політики в процесі їхньої пізнавальної й трудової діяльності, яка головним чином здійснюється за допомогою політичної мови (іноді за допомогою інших знакових систем). Політична комунікація реалізується у

формах: бесіди, розмови, процесу передачі та обміну політичною інформацією, який структурує політичну діяльність і надає їй нового значення, формує громадську думку й політичну соціалізацію громадян з урахуванням їхніх потреб та інтересів. Інноваційний характер політичних комунікацій визначає якість політики, сприяє постійному оновленню її інструментарію. Політичні комунікації можуть виступати у вигляді сукупності вербальних та невербальних засобів політичного спілкування, що застосовуються при обміні політичними повідомленнями, а також множини всіх можливих технічних засобів зв'язку.

15. Політична сфера є галуззю суспільного життя, складним утворенням із комплексом взаємозв'язків. Як будь-яка система, вона виступає цілісністю, що має структуру. Структурними компонентами політичної сфери виступають політичні відносини конкретного суспільства, політична діяльність його суб'єктів, взаємовідносини великих і малих соціальних груп, політичних інститутів (держав, політичних організацій, політичних партій, політичних рухів, політичних сил). Вона є відносно автономною стосовно інших сфер суспільного життя, а також функціональною в плані саморегуляції й самоконтролю. Вона виступає також віртуальним інформаційним простором, в якому шляхом впровадження кібертехнологій відбувається кодування, декодування інформації та її трансляція за допомогою технічних засобів. Політична сфера відтворює різні боки політичної дійсності, образом якої у численних версіях може бути: «відбиток», «копія», «імітація»; духовний пласт, у якому поліфонічно відлунюють найглибші людські переживання й емоції; логічно обґрунтована у науковий спосіб змодельована віртуальна картина політичного світу. Він є таким, яким його може сприймати людина на даний момент часу, з огляду на кількість накопичених нею політичних знань, або таким, яким вона його уявляє.

16. Аналіз тенденцій розвитку політичної комунікації в процесі глобалізації показує, що, з одного боку, глобалізація є політичним проектом та технологією. З іншого боку, глобалізаційні тенденції можуть проявлятися у природний спосіб. В обох випадках глобалізація породжує почуття всеохопної невизначеності, спричиняє турбулентність у політичному соціумі, кардинально трансформує його базові принципи. Як наслідок, геополітичний світ перебуває в стані невизначеності через неоднозначність та непрогнозованість більшості політичних подій. Будь-які події – економічні, політичні, культурні – визначають якість взаємозв'язків у політичних системах. Вони породжують незворотні перетворення на всіх рівнях політичних інтеракцій. Це, в свою чергу, впливає на матрицю політичних комунікацій, яка модифікується, реагуючи на будь-які зміни. В сучасних умовах кожен індивідуум «втягнутий» у геополітичний процес. Будь-яка політична подія, дія, політичне рішення конструктивно чи деструктивно, прямо чи непрямо впливає на кожного учасника цього процесу. В різних соціокультурних середовищах після розпаду одних політичних систем проявилися флуктуації, які інтенсифікувалися й, як наслідок, розповсюдилися на інший світ. Під впливом глобалізації реалізація існуючих економічних, політичних, соціальних програм потребує введення цілого комплексу нових ідей,

стратегій і тактик, а також упровадження нової моделі політичної комунікації, яка стала б прийнятною для більшості учасників політичного процесу.

Здійснена концептуалізація феномену політичного в бутті глобалізованого соціуму може стати основою для подальшого дослідження ролі політичного в сферах економіки, культури, бізнесу, освіти, права, релігії тощо. Потребує подальшого ґрунтовного аналізу проблема співвідношення соціального і політичного, а також тріада «буття-соціум-політика». Це дозволить суттєво оновити понятійний апарат політичної онтології. Також винятково значущим для філософської антропології може стати виявлення місця людини як духовної істоти в політичних процесах глобалізованого світу.

ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ ДИСЕРТАЦІЙНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ВИКЛАДЕНІ У ТАКИХ ПУБЛІКАЦІЯХ АВТОРА:

Монографія:

1. Харченко Ю. В. Політичне в соціокультурній динаміці : монографія / Ю. В. Харченко. – Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2015. – 344 с.

Статті у наукових фахових виданнях України:

2. Харченко Ю. В. Проблема деформації свідомості в контексті розгортання світової економічної кризи: філософський аналіз / Ю. В. Харченко // Вісник Національного авіаційного університету. Філософія. Культурологія : Зб. наук. праць. – К. : Видавництво Національного авіаційного університету «НАУ-друк», 2009. – № 1 (9). – С. 88–92.

3. Харченко Ю. В. Образ інформаційного суспільства в сучасних наукових наративах: соціально-філософський аналіз / Ю. В. Харченко // Вісник Національного авіаційного університету. Серія : Філософія, Культурологія : Зб. наук. пр. – К. : Вид-во Нац. авіац. ун-ту «НАУ-друк», 2009. – № 2 (10). – С. 91–95.

4. Харченко Ю. В. Ефект «нового» як індикатор ентропійних процесів : філософський контекст / Ю. В. Харченко // Політологічний вісник. Зб. наук. праць. – К. : «ІНТАС», 2009. – Вип. 45. – С. 74–85.

5. Харченко Ю. В. Соціально-філософський аналіз феномену політичної свідомості як форми відображення політичної комунікативної практики / Ю. В. Харченко // Вісник Національного авіаційного університету. Серія : Філософія, Культурологія : Зб. наук. пр. – К. : Вид-во Нац. авіац. ун-ту «НАУ-друк», 2010. – № 1 (11). – С. 68–72.

6. Харченко Ю. В. Філософський аспект комунікативних засад свідомості / Ю. В. Харченко // Вісник Національного авіаційного університету. Серія : Філософія. Культурологія : Зб. наук. пр. – К. : Вид-во Нац. авіац. ун-ту «НАУ-друк», 2010. – № 2 (12). – С. 74–78.

7. Харченко Ю. В. Проблема символічної розбіжності значень термінів «комунікативний» та «комунікаційний» / Ю. В. Харченко // Вісник Національного авіаційного університету. Серія : Філософія. Культурологія : Зб. наук. пр. – К. : НАУ, 2011. – № 1 (13). – С. 84–88.

8. Харченко Ю. В. Людська свідомість як вищий рівень фіксації образів буття в універсальних формах комунікації: філософський аспект / Ю. В. Харченко // Вісник Національного авіаційного університету. Серія : Філософія. Культурологія : Зб. наук. пр. – К. : НАУ, 2011. – № 2 (14). – С. 72–76.

9. Харченко Ю. В. Знаково-символічна основа політичної комунікативної практики як форма вияву політичної свідомості / Ю. В. Харченко // Вісник Національного авіаційного університету. Серія : Філософія. Культурологія : Зб. наук. пр. – К. : НАУ, 2012. – № 1 (15). – С. 46–50.

10. Харченко Ю. В. Гравітація як передумова для здійснення комунікації / Ю. В. Харченко // Вісник Дніпропетровського університету. Серія : Філософія. Соціологія. Політологія. – Науковий журнал. – № 9/2, Т 20. – Випуск 22 (4). – Дніпропетровськ, 2012 р. – С. 174–178.

11. Харченко Ю. В. Специфіка впливу гравітації на процес формування інфраструктури / Ю. В. Харченко // Вісник Дніпропетровського університету. Серія : Філософія. Соціологія. Політологія. – Випуск 23 (2). – Дніпропетровськ, 2013. – С. 270–280.

12. Харченко Ю. В. Політичний інформаційний онтос як результат впливу гравітаційних факторів на комунікаційні процеси / Ю. В. Харченко // Вісник Національного авіаційного університету. Серія : Філософія. Культурологія : Зб. наук. пр. – Вип. 1 (19). – К. : НАУ, 2014. – С. 58–63.

13. Харченко Ю. В. Культурно-цивілізаційні витоки формування політичного як суспільного феномену / Ю. В. Харченко // Вісник Національного авіаційного університету. Серія : Філософія. Культурологія : Зб. наук. пр. – Вип. 2 (20). – К. : НАУ, 2014. – С. 61–64.

14. Харченко Ю. В. Особливості впливу гравітаційних факторів на формування кодів психічних структур в контексті становлення інформаційного простору / Ю. В. Харченко // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Історія. Філософія, Політологія : зб. наук. праць. – Одеса : Фенікс, 2014. – Вип. № 8. – С. 46–50.

15. Харченко Ю. В. Пространственная симметрия политического в контексте становления глобализационных процессов / Ю. В. Харченко // Totallogy-XXI. Постнекласичні дослідження. – Київ : ЦГО НАН України. – 2014. – № 31. – С. 218–230.

16. Харченко Ю. В. Кореляція політичного та географічного просторів у динаміці глобалізованого світу / Ю. В. Харченко // Вісник Національного авіаційного університету. Серія : Філософія. Культурологія : Зб. наук. пр. – К. : НАУ, 2015. – Вип. 1 (21). – С. 81–84.

17. Харченко Ю. В. Комунікація у сфері політичного / Ю. В. Харченко // «Гілея» : Науковий вісник. Збірник наукових праць. – К. : «Видавництво «Гілея», 2015. – Вип. 101. – С. 297(1)–297(4).

18. Харченко Ю. В. Особенности воздействия коммуникативного онтоса на субъективное восприятие / Ю. В. Харченко // «Гілея» : Науковий вісник. Збірник наукових праць. – К. : «Видавництво «Гілея», 2015. – Вип. 102 (11). – С. 186–189.

***Статті в іноземних наукових виданнях та виданнях України,
що включені до міжнародних наукометричних баз:***

19. Харченко Ю. В. Влияние гравитационных факторов на геометрию социального онтоса / Ю. В. Харченко // Национальная ассоциация ученых (НАУ). Ежемесячный научный журнал. – № 3. Часть 3. – Екатеринбург, 2014. – С. 115–119.

20. Харченко Ю. В. Специфика функционирования политического как фактора онтической кривизны в системе социальных практик / Ю. В. Харченко // ICSS International Center for the Social Sciences / Ежемесячный научный журнал. – Екатеринбург, 2014. – № 4. – С. 73–77.

21. Харченко Ю. В. Феномены власти, контроля, силы, влияния, принуждения как признаки присутствия политического в бытии социального / Ю. В. Харченко // Евразийский союз ученых (ЕСУ). Ежемесячный научный журнал. – № 7. Часть 6. – Москва, 2014. – С. 147–150.

22. Kharchenko Y. Bifurcation of the globalization's manifestation on political ontos / Y. Kharchenko // «Evropský politický a právní diskurz». Svazek 2. 1. Vydání 2015. European Political And Law Discourse. Volume 2. Issue 1. 2015. – P. 157–163.

23. Kharchenko Y. Политические практики в инфраструктуре социального / Y. Kharchenko // The International Scientific Assosiation «Science & Genesis». «Scientific Achievements». Vol. 2. – Vienna Austria, 2015. – P. 208–213.

24. Kharchenko Y. Communicative practices in the structure of political / Y. Kharchenko // «Evropský politický a právní diskurz». Svazek 2. 3. Vydání 2015. European Political And Law Discourse. Volume 2. Issue 3. 2015. – P. 191–197.

25. Kharchenko Y. Феномен політичного в динаміці культури / Y. Kharchenko // The International Multidisciplinary Congress «Knowledge is power, power is knowledge!» 27 July, 2015 Vienna (Austria) Vienna (The International Scientific Assosiation «Science & Genesis». «Scientific Achievements». – Vienna Austria, 2015. – P. 237–246.

Інші публікації за темою дисертаційного дослідження:

26. Харченко Ю. В. «Кривизна» коммуникативного онтоса как результат воздействия гравитационных факторов на субъективное восприятие / Ю. В. Харченко // «Вопросы общественных наук: социология, политология, философия, история» : материалы международной научно-практической конференции. (22 апреля 2013 г.). – Новосибирск : Изд. «СибАК», 2013. – С. 48–58.

27. Харченко Ю. В. Комунікація як особливий вимір онтосу : філософський аспект / Ю. В. Харченко // Придніпровські соціально-гуманітарні

читання : Матеріали Кіровоградської сесії I Всеукраїнської науково-практичної конференції : у 2-х част. – Д. : ТОВ. «Інновація», 2012. – ч. 1. – С. 119–122.

28. Харченко Ю. В. Місце і роль «політичного» у філософських роздумах Л. Українки / Ю. В. Харченко // Людиновимірний характер творчості Лесі Українки (до 140-річчя від дня народження Лесі Українки) : Матеріали наукової конференції (м. Київ, 7 грудня 2011 р.) ; [за ред. Л. Г. Дротянко]. – К. : НАУ, 2012. – С. 18–19.

29. Харченко Ю. В. Суб'єктивно-об'єктивні виміри буттєвості : філософський аспект / Ю. В. Харченко // Придніпровські соціально-гуманітарні читання : Матеріали Бердянської сесії I Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю : у 5 част. – Д. : ТОВ. «Інновація», 2012. – ч. 5. – С. 118–121.

30. Харченко Ю. В. Специфіка і роль сучасних філософських знань та їх місце в глобалізованому соціумі / С. П. Харченко, Ю. В. Харченко // Матеріали II Всеукраїнської наукової конференції з міжнародною участю (м. Дніпропетровськ, 20 жовтня 2012 р.) : у 3-х частинах. – Д. : ТОВ. «Інновація», 2012. – ч. 1. – С. 185–187.

31. Харченко Ю. В. Психофізичні особливості гравітації: соціально-філософський аспект / С. П. Харченко, Ю. В. Харченко // Матеріали II Дніпропетровської сесії Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю. – Д. : ТОВ. «Інновація», 2013. – ч. 2. – С. 202–205.

32. Харченко Ю. В. Трансформація образу «религиозного человека» в контексте становлення политического онтоса / С. П. Харченко, Ю. В. Харченко // Сб. научных трудов Международной научно-практической конференции (30-31 января 2013 г.). – Пенза : ПГУАС, 2013. – С. 136–139.

33. Харченко Ю. В. Комунікація як форма вияву дії гравітації : ефект «тяжіння» психічного до онтичного / С. П. Харченко, Ю. В. Харченко // Матеріали II Всеукраїнської наукової конференції з міжнародною участю (м. Бахчисарай, 12 жовтня 2013 р.) : у 4-х частинах. – Д. : ТОВ. «Інновація», 2013. – ч. 1. – С. 156–158.

34. Харченко Ю. В. Особливості онтичної «кривизни» геополітичного простору: філософський аспект / Ю. В. Харченко // Матеріали III Кіровоградської сесії Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю (м. Кіровоград, 16 травня 2014 р.) : у 3-х частинах. – Д. : ТОВ. «Інновація», 2014. – ч. 1. – С. 98–100.

35. Харченко Ю. В. Щодо статусу філософії та дисциплін соціогуманітарного спектру / С. П. Харченко, Ю. В. Харченко // Сучасні соціально-гуманітарні дискурси. Матер. V Всеукр. наук. конфер., м. Дніпропетровськ, 21 березня 2015 р.) : у 5-х частинах. – Д. : ТОВ «Інновація», 2015. – ч. 2. – 124–127 с.

АНОТАЦІЇ

Харченко Ю. В. Феномен політичного в бутті глобалізованого соціуму. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософських наук за спеціальністю 09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії. – Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. – Київ, 2016.

Дисертація репрезентує концептуалізацію феномену політичного. На основі культурно-історичного та соціокультурного підходів здійснено соціально-філософську рецепцію феномену політичного в бутті глобалізованого соціуму. В роботі показано, що динаміка політичних процесів залежить від якісних характеристик усієї системи політичних відносин, а також міжособистісних стосунків індивідів, які впливають на неї й визначають її параметри. Політичне існує як суб'єктивно-об'єктивна реальність, в межах якої співіснують різні політичні практики. Глобалізація інтенсивно впливає на політичний простір, вносить корективи й характер таких змін є незворотним та непередбачуваним. Отже, політичне здатне імпліцитно та експліцитно виявлятися в різних сферах суспільного буття та через них набувати численних сигніфікацій.

Висновки дисертації є актуальними з огляду на поглиблення трансформацій, що відбуваються в світовій політиці. Встановлено, що різні політичні практики лише тоді зможуть ефективно розвиватися і взаємодіяти, коли буде вироблена універсальна логістика політичних відносин, а рівень політичної культури відповідатиме вищим міжнародним стандартам. Це якісно змінить зміст політичної свідомості, неминуче призведе до розробки такої моделі політичної ідеології, яка б не залежала від шаблонної поведінки та політичної кон'юнктури, а навпаки відповідала б глибинним принципам універсальної політичної філософії.

Ключові слова: політичне, політичне буття, політична реальність, політичний онтос, глобалізований соціум, соціальні практики, політичні практики, політичні комунікації, політична сфера, політична влада, політичні відносини, політична діяльність, політична свідомість.

Харченко Ю. В. Феномен политического в бытии глобализированного социума. – Рукопись.

Диссертация на соискание учёной степени доктора философских наук по специальности 09.00.03 – социальная философия и философия истории. – Национальный педагогический университет имени М. П. Драгоманова. – Киев, 2016.

Диссертация репрезентирует концептуализацию феномена политического. Впервые в отечественной социально-философской мысли на основании культурно-исторического и социокультурного подходов осуществлена рецепция феномена политического в бытии глобализированного социума, вследствие чего выявлены существенные взаимосвязи между различными элементами политического как такового: политическим сознанием, политическими

практиками, политической деятельностью, политической коммуникацией, политическим управлением, политической властью. Социокультурный подход как теория и методология социокультурной репродукции феномена политического позволил трактовать его как особое измерение бытия социального, проявляющееся в момент установления взаимосвязей между культурой, искусством, политикой, экономикой, образованием, наукой, техникой, производством, сферой быта, а также другими сферами общественной жизни. Социокультурный подход в данном исследовании способствовал: выявлению системных характеристик феномена политического; определению его культурно-ценностных структурных комплексов (как традиционных, так и новых); установлению места и роли политического сознания в бытии социального; обозначению его глубинной архитектоники в разрезе исторического развития общества, культуры, а также становления мирового геополитикума. Культурно-исторический подход дал возможность путем реконструкции политического в различных историко-философских традициях очертить культурно-цивилизационные этапы формирования политического как общественного феномена, выявить его социокультурную природу.

В работе обосновано, что динамика политических процессов зависит от качественных характеристик всей системы политических отношений, а также межличностных отношений наделенных сознанием индивидуумов, которые свободно и произвольно влияют на нее и, каждый по-своему, определяют ее параметры. Политическое существует как субъективно-объективная реальность, которая репрезентирует различные типы социальных и духовных взаимодействий. В ее предметном поле сосуществуют разные политические практики. Политическое сознание способно отобразить различные фрагменты политической действительности в виде образов и объединить их в одно целое. Политические процессы непрерывно конструируются, модифицируются.

В работе определено, что политическая власть способна оказывать существенное влияние на политическую деятельность и политическое поведение людей, а также на их объединения с помощью любых средств – воли, авторитета, права, насилия. Во-первых, власть – это инструмент, при помощи которого осуществляется контроль. Она обеспечивает целостность политических систем и сохранность той или иной модели политических отношений. Во-вторых, если та или иная политическая система становится нестабильной, то контроль над ней постепенно утрачивается. А это значит, что влияние на нее уменьшается. Глобализация существенным образом влияет на физическую и символическую географии, охватывает политический, культурный, научный, образовательный, духовный и другие пространства, которые, в свою очередь, взаимодействуют между собой.

Выводы диссертации являются актуальными вследствие углубления трансформаций, которые происходят в мировой политике. Установлено, что разные политические практики только тогда смогут эффективно развиваться и взаимодействовать, когда будет выработана универсальная логистика политических отношений, а уровень политической культуры будет отвечать

высшим международным стандартам. Это качественно изменит содержание политического сознания, неизбежно приведет к разработке такой модели политической идеологии, которая бы не зависела от шаблонного поведения и политической конъюнктуры, а наоборот отвечала бы глубинным принципам универсальной политической философии.

Ключевые слова: политическое, политическое бытие, политическая реальность, политический онтос, глобализированный социум, социальные практики, политические практики, политические коммуникации, политическая сфера, политическая власть, политические отношения, политическая деятельность, политическое сознание.

Kharchenko Y. V. The phenomenon of political in the being of the globalized society. – Manuscript.

Dissertation for the Scientific Degree of Doctor of Philosophical Sciences by Specialty 09.00.03 – Social Philosophy and Philosophy of History. – National Pedagogical Dragomanov University. – Kyiv, 2016.

The dissertation represents a conceptualization of a phenomenon of political. On the basis of the cultural-historical and socio-cultural approaches the socio-philosophical reception of a phenomenon of political in the globalised society has been implemented. In this work it is shown that the dynamics of the political processes depends on the qualitative characteristics of the entire system of political relations, and interpersonal relations of individuals that affect it and determine its parameters. The political exists as a subjective-objective reality within which different political practices coexist. Globalization rapidly affects the political space and amends it; the character of such changes is irreversible and unpredictable. Therefore, the political implicitly and explicitly manifests in different spheres of existence, and through them it acquires numerous significations.

The conclusions of the dissertation are relevant in view of the deepening of the transformations occurring in the world of politics. It is established that the different political practices only then will be able to effectively develop and interact when the universal logistics of political relations is produced, and the level of political culture meets the highest international standards. This process qualitatively changes the content of political consciousness and will inevitably lead to the development of such a model of political ideology, which would not be dependent on template behavior and political conjuncture, but will match the root principles of universal political philosophy.

Keywords: political, political being, political reality, political ontos, globalised society, social practices, political practices, political communication, political sphere, political power, political attitudes, political activities, political consciousness.

СВІДОЦТВО ПРО ВНЕСЕННЯ СУБ'ЄКТА ВИДАВНИЧОЇ СПРАВИ
ДО ДЕРЖАВНОГО РЕЄСТРУ ВИДАВЦІВ,
ВИГОТІВНИКІВ І РОЗПОВСЮДЖУВАЧІВ ВИДАВНИЧОЇ ПРОДУКЦІЇ
Серія ДК № 1537 від 22.10.2003 р.

Підп. до друку 18.03.2016. Формат 60×90/16. Папір офсетний.
Друк різнограф. Ум. др. арк. 1,9. Тираж 100. Зам. № 8207.
Віддруковано з оригіналів.

РЕДАКЦІЙНО-ВИДАВНИЧИЙ ВІДДІЛ
Кіровоградського державного педагогічного
університету імені Володимира Винниченка
25006, Кіровоград, вул. Шевченка, 1
Тел.: (0522) 24-59-84. Факс.: (0522) 24-85-44.
E-Mail: mails@kspu.kr.ua

